

M. TVLLII CICERONIS

AD

MARCVM BRVTVM
ORATOR.

VTRVM difficilius aut majus esset negare **T** tibi, sæpius idem roganti, an efficere id, quod **I** rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præsertim & iusta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium. Quid enim est majus, quam, **2** cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi? Quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiendi spe, quam experiundi voluntate. Malo enim, cum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam meam, quam, si id non fecerim, benivolentiam. Quæris igitur, idque **3** jam sæpius, quod eloquentiæ genus probem

maxime, & quale mihi videatur illud, cui nihil addi possit, quod ego summum & perfectissimum iudicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quæris, expressero, tandem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri nolint, quod se assequi posse diffidant. Sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas & magno opere expetendas concupiverunt. Quodsi quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque consistere. Nam in poetis, non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archilochi, aut Sophocli, aut Pindaro; sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis; nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia, & copia, ceterorum studia restinxit. Nec solum ab optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se artibus suis removerunt, qui aut Jalyfi, quem Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulcritudinem

imitari. nec simulacro Jovis Olympii, aut Doryphori statua deterriti, reliqui minus experti sunt, quid efficere, aut quo progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cujusque genere laus, ut, cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus vero, Græcis quidem, admirabile est, quantum inter omnes unus excellat. Attamen, cum esset Demosthenes, multi oratores, magni, & clari fuerunt, & antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes infringatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est; & in præstantibus rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima. Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quæro, quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius: quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an umquam, in aliqua antem parte elucet aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulcrum, quo non pulcrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur, quod neque

oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum & mente complectimur. Itaque & Phidiæ simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulciora. Nec verò ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipse in mente infidebat species pulcritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat. Ut igitur in formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cujus ad cogitatum speciem imitando referuntur ea, quæ sub oculos ipsa cadunt: sic perfectæ eloquentiæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat *ideas* ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato; easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno & eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione & via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingressionem ¹¹ meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed e media philosophia repetitam, & eam quidem cum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus; quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod in usitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem ¹² & me sæpe nova videri dicere intelligo, cum pervetera dicam, sed inaudita plerisque; & fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis existisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed & hujus & aliorum philosophorum disputationibus & exagitatus maxime orator est, & adjutus. Omnis enim ubertas, & quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec fatis tamen instructa ad forenses causas; quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus Musis reliquerunt. Sic eloquentia hæc forensis, spreta ¹³ a philosophis, & repudiata, multis quidem

illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum judicium reprehensionemque pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit. Positum sit igitur in primis, ¹⁴ (quod post magis intelligetur,) sine philosophia non posse effici, quem quærimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adjuvet, ut palæstra histrionem. parva enim magnis sæpe rectissime conferuntur. Nam nec latius, nec copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest ¹⁵ quisquam dicere. Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor; a quo censet, eum, cum alia præclara quædam, & magnifica didicisset, uberem & fœcundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demosthene existimari potest; cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis ¹⁶ auditor. Nec vero sine philosophorum disciplina, genus & speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere

in partes possumus; nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest? Ad has tot, tan-⁵tasque res adhibenda sunt ornamenta innum-¹⁷erabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram illam & absolutam eloquentiam nemo consequatur, quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est; & ab aliis, rerum, ab aliis, verborum doctrina quæritur. Itaque M. Antonius, cui vel pri-¹⁸mas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus & prudens, in eo libro, quem unum reliquit, *disertos* ait se vidisse multos, *eloquentem* omnino neminem. Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa & in se & in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat. Quodsi ille¹⁹ nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit;

habuit profecto comprehensam animo quamdam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem numquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus umquam fuit: quem si imitari atque exprimere non possumus, quod idem ille vix Deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere.

20 Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt; peræque autem (id quod volumus) perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & sententiarum gravitate, & majestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves, ad permovendos & convertendos animos instructi & parati; in quo ipso alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa; alii lævi, & strueta, & terminata: & contra tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora, facientes, subtili quadam & pressa oratione limati. in eodemque genere alii callidi, sed impoliti, & consulto rudium similes & imperitorum; alii in eadem jejunitate concinniores, id est, faceti, florentes etiam, &

leviter ornati. Est autem quidam interje- 21
ctus, inter hos medius, & quasi temperatus,
nec acumine posteriorum, nec flumine utens
superiorum, ut cinnus amborum, in neutro
excellens, utriusque particeps; vel utrius-
que (si verum quærimus) potius expers. Is-
que uno tenore, ut ajunt, in dicendo fluit,
nihil afferens præter facilitatem & æquabi-
litem; aut addit aliquos, ut in corona, to-
ros, omnemque orationem ornamentis mo-
dicis verborum sententiarumque distinguit.
Horum singulorum generum quicumque vim 22
[singulis] consecuti sunt, magnum in orato-
ribus nomen habuerunt. Sed quærendum
est, satifne id, quod volumus, effecerint.
Videmus enim fuisse quosdam, qui iidem or- 7
nate ac graviter, iidem versute & subtiliter
dicerent. Atque utinam in Latinis talis ora-
toris simulacrum reperire possemus! esset
egregium non quærere externa, domesticis
esse contentos. Sed ego idem, qui in illo 23
sermone nostro, qui est expositus in Bruto,
multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer
alios, vel quod amarem meos, recordor lon-
ge omnibus unum anteferre Demosthenem,
qui vim accommodavit ad eam, quam sentiam,
eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo

ipse cognoverim. Hoc nec gravior existit quisquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbuit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Quid enim sit Atticum, discant, eloquentiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, metian-
 24 tur. Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere, quæ sit propria laus Atticorum, non alienum puto.

8 Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt &
 25 accommodant. Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus optimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii numquam probaverunt, Græci multo minus, Athenienses vero funditus repudiaverunt: quorum sem-

per fuit prudens sincerumque iudicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, & elegans. eorum religioni cum ferviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat. Itaque hic, quem præ-²⁶stitisse diximus ceteris, in illa pro Ctesiphonte oratione longe optima, summissus a primo; deinde, dum de legibus disputat, pressus: post sensim incedens, iudices ut vidit ardentibus, in reliquis exsultavit audacius. Ac tamen in hoc ipso, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Aeschines quædam & exagitat, illudensque, dira, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quin etiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa verba, an portenta sint: ut Aeschini ne Demosthenes quidem videatur Attice dicere. Facile est enim verbum ali-²⁷quod ardens (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animorum incendiis irridere. Itaque se purgans jocatur Demosthenes: negat, in eo positas esse fortunas Græciæ, hoc an illud verbum dixerit, huc an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Mysus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur, ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce, more Asiatico,

canere cœpisset, quis eum ferret? aut quis
 9 potius non juberet auferri? Ad Atticorum
 igitur aures teretes & religiosas qui se ac-
 commodant, ii sunt existimandi Attice di-
 28 cere. Quorum genera plura sunt; hi unum
 modo quale fit, suspicantur. Putant enim,
 qui horride inculteque dicat, modo id ele-
 ganter enucleateque faciat, eum solum At-
 29 tice dicere. Errant, quod solum: quod At-
 tice, non falluntur. Istorum enim iudicio si
 solum illud est Atticum, ne Pericles quidem
 dixit Attice, cui primæ sine controversia defe-
 rebantur. qui si tenui genere uteretur, num-
 quam ab Aristophane poëta fulgere, tonare,
 permiscere Græciam dictus esset. Dicat igitur
 Attice venustissimus ille scriptor, ac po-
 litissimus, Lysias, quis enim id possit ne-
 gare? dum intelligamus, hoc esse Atticum in
 Lysia, non quod tenuis fit, atque inornatus,
 sed quod nihil habeat insolens aut ineptum.
 Ornate vero, & graviter, & copiose dicere,
 aut Atticorum fit, aut ne fit Aeschines, neve
 30 Demosthenes Atticus. Ecce autem aliqui se
 Thucydidios esse profitentur, novum quod-
 dam imperitorum & inauditum genus. Nam
 qui Lysiam sequuntur, caustidicum quendam
 sequuntur: non illum quidem amplum, atque
 que

que grandem; subtilem & elegantem tamen, & qui in forensibus causis possit præclare consistere. Thucydides autem res gestas & bella narrat, & prælia, graviter sane, & probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensium usum, & publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur; quod est in oratione civili vitium vel maximum. Quæ³¹ est autem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur? An victus hominum, Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro umquam Græcorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis; non ut in judiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. Itaque numquam est numeratus orator. Nec vero, si historiam non scripsisset,³² nomen ejus non exstaret, cum præsertim fuisset honoratus & nobilis. Hujus tamen nemo neque verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur: sed, cum mutila quædam, & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas. Nactus sum etiam, qui Xeno-

phontis similem esse se cuperet: cuius sermo est ille quidem melle dulcior, sed a forenfi strepitu remotissimus.

33 Referamus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, & eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognovit Antonius. Magnum opus omnino & arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autem, & semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porro quotidie magis, non desiderio solum (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quæ specie dispares, 34 prudentia conjunguntur. Quid enim tam distans, quam a severitate comitas? Quis tamen unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos placatosque dimittas. Itaque efficis, ut, cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis. Ergo omnibus terris, una Gallia communi non ardet incendio: in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce cognosceris, versarisque

in optimorum civium vel flore, vel robore. Jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus numquam intermittis studia doctrinæ? semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum? Itaque hoc sum 35 aggressus statim *Catone* absoluto: quem ipsum numquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem: sed testificor, me a te rogatum, & recusantem, hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam quæstionem non potuero, injusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti. In quo tamen judicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit.

Sed in omni re difficillimum est, formam **II** (quæ *χαραντήρ* Græce dicitur) exponere optimi 36 mi; quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum: Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus; multa apud alterum negligentius. Fac alium Attio. varia enim sunt judicia, ut in Græcis; nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios

horrida, inculta, abdita, & opaca; contra
 alios nitida, læta, collustrata delectant. Quid
 est, quo præscriptum aliquod, aut formulam
 exprimas, cum in suo quodque genere præ-
 stet, & genera plura sint? Hac ego religione
 non sum ab hoc conatu repulsus: existimavi-
 que, in omnibus rebus esse aliquid optimum,
 etiamsi lateret; idque ab eo posse, qui ejus
 37 rei gnarus esset, judicari. Sed quoniam plura
 sunt orationum genera, eaque diversa, ne-
 que in unam formam cadunt omnia: lauda-
 tionum, scriptionum, & historiarum, & ta-
 lium suasionum, qualem Isocrates fecit Pa-
 negyricum, multique alii, qui sunt nominati
 Sophistæ, reliquarumque rerum formam, quæ
 absunt ab forenfi contentione, ejusque totius
 generis, quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur,
 quod quasi ad inspiciendum, delectationis
 causa comparatum est, non complectar hoc
 tempore: non quo negligenda sit. est enim
 illa quasi nutrix ejus oratoris, quem infor-
 mare volumus, & de quo molimur aliquid
 12 exquisitius dicere. Ab hac & verborum co-
 pia alitur, & eorum constructio, & nume-
 38 rus liberiore quadam fruitur licentia. Datur
 etiam venia concinnitati sententiarum; & ar-
 guti, certique, & circumscripti verborum

ambitus conceduntur: de industriaque, non ex infidiis, sed aperte ac palam elaboratur, ut verba verbis quasi demensa & paria respondeant; ut crebro conferantur pugnancia, comparenturque contraria; & ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: quæ in veritate causarum & rarius multo facimus, & certe occultius. In Panathenaico autem Isocrates ea studiose consecutum fatetur. non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripsit. Hæc tractasse Thrasy Machum Chalcedonium, primum, & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos *λογοδαϊδάλους* appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia, minuta, & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis abfuerunt. alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter incitator fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota

est, ut auderet uberius, quam superiores,
 13 & ornatus dicere. Horum ætati successit
 40 Isocrates, qui præter ceteros ejusdem gene-
 ris laudatur semper a nobis; nonnumquam,
 Brute, leniter & erudite, repugnante te. sed
 cedas mihi fortasse, si, quid in eo laudem,
 cognoveris. Nam cum concisus ei Thrasyma-
 chus minutis numeris videretur, & Gorgias,
 qui tamen primi traduntur arte quadam ver-
 ba vinxisse; Theodorus autem præfractior,
 nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus in-
 stituit dilatare verbis, & mollioribus nume-
 ris explere sententias. In quo cum doceret
 eos, qui partim in dicendo, partim in scri-
 bendo principes exstiterunt, domus ejus offi-
 41 cina habita eloquentiæ est. Itaque ut ego,
 cum a nostro Catone laudabar, vel repre-
 hendi me a ceteris facile patiebar: sic Isocra-
 tes videtur testimonio Platonis aliorum judi-
 cia debere contemnere. Est enim (ut scis)
 quasi in extrema pagina Phædri his ipsis ver-
 bis loquens Socrates: *Adolescens etiam nunc,
 o Phædre, Isocrates est; sed quid de illo au-
 gurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit
 ille. Majore mihi ingenio videtur esse, quam
 ut cum orationibus Lysiae comparetur. Præ-
 terea ad virtutem major indoles: ut minime*

mirum futurum sit, si, cum aetate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis praestet omnibus, qui umquam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quaedam. Hæc de adolescente Socrates auguratur. At ea de seniore scribit Plato, & scribit æqualis, & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate, & cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, & solutum, & effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epidictico genere: quod diximus propriam Sophistarum, pompæ, quam pugnae aptius, gymnasiis & palæstræ dicatam, spre- tum & pulsum foro. Sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat & roborat, non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verum hæc ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem, dimicationemque descendamus.

Quoniam tria videnda sunt oratori, quid I4 dicat, & quo quidque loco, & quomodo: 43 dicendum omnino est, quid sit optimum in

singulis, sed aliquanto secus, atque in tradenda arte dici solet. nulla præcepta ponemus (neque enim id suscepimus); sed excellentis eloquentiæ speciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus; sed qualis nobis esse videatur.

- 44 Ac duo breviter prima. sunt enim non tam insignia ad maximam laudem, quam necessaria, & tamen cum multis pæne communia. Nam & invenire, & judicare, quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore: sed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ. qua tamen in causa est vacua prudentia? Noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus,
- 45 argumentorum & rationum locos. Nam quoniam, quidquid est, quod in controversia, aut in contentione versetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, quæritur: sitne, signis; quid sit, definitionibus; quale sit, recti pravique partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, a propriis personis & temporibus semper, si potest, advocat controversiam. latius enim de genere, quam de parte disceptare licet; ut, quod in universo sit probatum, id in
- 46 parte sit probari necesse. Hæc igitur quæ-

stio, a propriis personis & temporibus ad
 universi generis orationem traducta, appel-
 latur *thesis*. In hac Aristoteles adolescen-
 tes, non ad philosophorum morem tenuiter
 differendi, sed ad copiam rhetorum, in utram-
 que partem, ut ornatius & uberius dici pos-
 set, exercuit: idemque *locos* (sic enim ap-
 pellat) quasi argumentorum notas tradidit,
 unde omnis in utramque partem traheretur
 oratio. Facile igitur hic noster, (non enim 15
 declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam 47
 de foro, sed doctissimum & perfectissimum
 quærimus,) quoniam loci certi traduntur,
 percurret omnes; utetur aptis; generatim
 dicet; ex quo emanant etiam, qui *commu-
 nes* appellantur *loci*. nec vero utetur impru-
 denter hac copia, sed omnia expendet & se-
 liget. non enim semper, nec in omnibus
 causis, ex iisdem eadem argumentorum mo-
 menta sunt. Judicium igitur adhibebit; nec 48
 inveniet solum quid dicat, sed etiam expen-
 det. Nihil enim est feracius ingeniis, iis præ-
 fertim, quæ disciplinis excolta sunt. Sed ut
 segetes foecundæ & uberes non solum fru-
 ges, verum herbas etiam effundunt inimi-
 cissimas frugibus: sic interdum ex illis locis,
 aut levia quædam, aut causis aliena, aut

non utilia gignuntur; quorum ab oratoris
 49 iudicio delectus magnus adhibebitur. Alio-
 qui quonam modo ille in bonis hærebit &
 habitabit suis? aut molliet dura, aut occul-
 tabit, quæ dilui non poterunt, atque omni-
 no opprimet, si licebit, aut abducat animos?
 aut aliud afferet, quod oppositum probabi-
 50 lius sit, quam illud, quod obstabit? Jam vero
 ea, quæ invenerit, qua diligentia collocabit?
 quoniam id secundum erat de tribus. Vesti-
 bula nimirum honesta, aditusque ad causam
 faciet illustres: cumque animos prima ag-
 gressione occupaverit, infirmabit, excludet-
 que contraria; de firmissimis alia prima po-
 net, alia postrema, inculcabitque leviora. At-
 que in primis duabus dicendi partibus qualis
 esset, summatim breviterque descripsimus.
 16 Sed, ut ante dictum est, in his partibus (etsi
 graves atque magnæ sunt) minus & artis
 51 est, & laboris. Cum autem, quid & quo
 loco dicat, invenerit, illud est longe maxi-
 mum, videre, quonam modo. Scitum est
 enim, quod Carneades noster dicere solebat,
 Clitomachum eadem dicere, Charmadam
 autem eodem etiam modo dicere. Quod si
 in philosophia tantum interest, quemadmo-
 dum dicas, ubi res spectatur, non verba pen-

duntur: quid tandem in causis existimandum est, quibus totis moderatur oratio? Quod 52 quidem ego, Brute, ex tuis litteris sentiebam, non te id scitari, qualem ego in inveniando & in collocando summum esse oratorem vellem, sed id mihi quærere videbare, quod genus ipsius orationis optimum judicarem. Rem difficilem (dii immortales!) atque omnium difficillimam. Nam cum est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur, quocumque torqueas: tum & naturæ variæ, & voluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. Flumen 53 aliis verborum, volubilitasque cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Distincta alios & interpuncta intervalla, moræ, respirationesque delectant. Quid potest esse tam diversum? tamen est in utroque aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem & severitatem quandam verbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur; quodque paullo ante divisimus, ut alii graves. alii tennes, alii temperati vellent videri; quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur.

¶ 7 Et, quoniam cœpi jam cumulatus hoc
 54 munus augere, quam a te postulatum est,
 (tibi enim tantum de orationis genere quæ-
 renti respondi etiam breviter de inveniend
 & collocando); ne nunc quidem solum de
 orationis modo dicam, sed etiam de actionis:
 ita prætermissa pars nulla erit. quandoqui-
 dem de memoria nihil est hoc loco dicendum,
 55 quæ communis est multarum artium. Quo
 modo autem dicatur, id est in duobus, in
 agendo, & in eloquendo. Est enim actio
 quasi corporis quædam eloquentia, cum con-
 stet e voce atque motu. Vocis mutationes
 totidem sunt, quot animorum, qui maxime
 voce commoventur. Itaque ille perfectus,
 quem jamdudum nostra indicat oratio, ut-
 cumque se affectum videri & animum au-
 dientis moveri volet, ita certum vocis ad-
 movebit sonum: de quo plura dicerem, si
 hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc
 quæreres: dicerem etiam de gestu, cum quo
 junctus est vultus. quibus omnibus, dici vix
 potest, quantum intersit, quemadmodum uta-
 56 tur orator. Nam & infantes, actionis digni-
 tate, eloquentiæ sæpe fructum tulerunt: &
 diferti, deformitate agendi, multi infantes
 putati sunt; ut jam non sine causa Demofthe-

nes tribuerit & primas, & secundas, & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac, hæc autem sine eloquentia, tanta est; certe plurimum in dicendo potest. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta voce, atrociter dicere; & summissa, leniter; & inclinata, videri gravis; & inflexa, miserabilis. Mira est enim quæ- 57
dam natura vocis: cujus quidem, e tribus omnino fonis, inflexo, acuto, gravi, tanta sit, & tam suavis varietas perfecta in cantibus. Est autem in dicendo etiam quidam 18
cantus obscurior, non hic e Phrygia & Caria rhetorum epilogus, pæne canticum; sed ille, quem significat Demosthenes, & Aeschines, cum alter alteri objicit vocis flexiones. Dicit plura etiam Demosthenes, illumque sæpe dicit voce dulci & clara fuisse. In quo illud 58
etiam notandum mihi videtur ad studium persequendæ suavitatis in vocibus. Ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, nec a postrema syllaba ultra tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria. Ac vo- 59
cis quidem bonitas optanda est. non est enim in nobis, sed tractatio, atque usus in nobis.

Ergo ille princeps variabit & mutabit; omnes sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus; idemque motu sic utetur, nihil ut supersit in gestu. Status erectus & celsus: rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione, brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis. Vultus vero, qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuosum sit, tum oculorum est quædam magna moderatio. Nam ut imago est animi, vultus; sic indices oculi: quorum & hilaritatis, & vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur, temperabunt.

19 Sed jam illius perfecti oratoris & summæ
61 eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione, cetera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor, hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine *eloquens* dictus est. Ceterarum enim rerum, quæ sunt in oratore,

partem aliquam sibi quisque vindicat: dicendi autem, id est eloquendi, maxima vis soli huic conceditur. Quamquam enim & philo- 62
sophi quidam ornate locuti sunt, (siquidem & Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, & Aristoteles Isocratem ipsum la-
cessivit, & Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt; & longe omnium, quicumque scripserunt aut locuti sunt, exstitit & gravitate princeps Plato;) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios ac forenses habet. Loquuntur cum doctis, quo- 63
rum sedare animos malunt, quam incitare. Sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi, loquuntur; ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere. Mollis est enim 64
oratio philosophorum, & umbratilis, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec vineta numeris, sed soluta liberius. nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque sermo potius, quam oratio, dicitur.

Quamquam enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc proprie si-
 65 gnata nomine est. Sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguenda similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos adhibet orator in causis, persequi. Sed hoc differunt, quod, cum sit his propositum non perturbare animos, sed placare potius, nec tam persuadere, quam delectare; & apertius id faciunt, quam nos, & crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles: a re sæpe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, adversa contrariis, sæpissimeque similiter extrema definiunt.

20 Huic generi historia finitima est, in qua &
 66 narratur ornate, & regio sæpe aut pugna describitur; interponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio. Ab his non multo secus, quam a poëtis, hæc eloquentia, quam quærimus, sevocanda est. Nam etiam poëtæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maxime videbantur antea, & versu: nunc apud orato-
 res

res jam ipse numerus increbruit. Quidquid⁶⁷
est enim, quod sub aurium mensuram ali-
quam cadit, etiam si abest a versu, (nam id
quidem orationis est vitium,) numerus voca-
tur, qui Græce *ῥυθμὸς* dicitur. Itaque video
visum esse nonnullis, Platonis & Democriti
locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod
incitatus feratur, & clarissimis verborum lu-
minibus utatur, potius poëma putandum,
quam comicorum poëtarum; apud quos, nisi
quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani
dissimile sermonis. nec tamen id est poëtæ
maximum; etsi est eo laudabilior, quod vir-
tutes oratoris persequitur, cum versu sit ad-
strictior. Ego autem etiam si quorundam⁶⁸
grandis & ornata vox est poëtarum, tamen
in ea cum licentiam statuo majorem esse,
quam in nobis, faciendorum jungendorum-
que verborum, tum etiam nonnullorum vo-
luptati vocibus magis, quam rebus inserviunt.
Nec vero, si quid est unum inter eos simile,
(id autem est iudicium, electioque verborum)
propterea ceterarum rerum dissimilitudo intel-
ligi non potest: sed id nec dubium est, & si
quid habet quæstionis, hoc tamen ipsum ad id,
quod propositum est, non est necessarium.
Sejunctus igitur orator a philosophorum elo-

quentia, a sophistarum, ab historicorum, a poëtarum, explicandus est nobis, qualis futurus sit.

- 21 Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore
 69 Antonio, quærimus) is, qui in foro, causis-
 que civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare, necessitatis est: delectare, suavitatis: flectere, victoriæ. Nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo uno vis omnis oratoris est.
- 70 Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit, quid cuique opus sit; & poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia. Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre. *πρέπον* appellant hoc Græci: nos dicamus sane *decorum*. de quo præclare, & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima. Hujus ignoratione non modo in vita, sed sæpissime & in poëmatibus, & in oratione peccatur. Est autem,

quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, est considerandum: quod & in re, de qua agitur, positum est, & in personis & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt. Itaque hunc locum, ⁷² longe & late patentem, philosophi solent in officiis tractare, (non cum de recto ipso disputant; nam id quidem unum est,) grammatici in poëtis, eloquentes in omni & genere & parte causarum. Quam enim indecorum est, de stillicidiis cum apud unum judicem dicas, amplissimis verbis & locis uti communibus; de majestate populi Romani summissè & subtiliter? Hic genere toto. At per- ²²sona alii peccant, aut sua, aut judicum, aut etiam adversariorum; nec re solum, sed sæpe verbo. etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res sæpe aut probatur, aut rejicitur, alio atque alio elata verbo. In omni- ⁷³busque rebus videndum est, quatenus. etsi enim suis cuique modus est, tamen magis

offendit nimium, quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. Magnus est locus hic, Brute, quod te non fugit, & magnum volumen aliud desiderat: sed ad id, quod agitur, illud satis. Cum hoc decere, (quod semper usurpamus in omnibus dictis, & factis, minimis & maximis,) cum hoc, inquam, decere dicamus, illud non decere, & id usquequaque, quantum fit, appareat; in alioque ponatur, aliudque totum fit, utrum ⁷⁴ *decere, an oportere* dicas; (oportere enim, perfectionem declarat officii, quo & semper utendum est, & omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumque tempori & personæ; quod cum in factis sæpissime, tum in dictis valet, in vultu denique, & gestu, & incessu;) contraque item dedecere: (quod si poëta fugit ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, stultove sapientis; si denique pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia tristis Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus, obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari; si denique histrio, quid deceat, quærit: quid faciendum oratori

putemus?) sed, cum hoc tantum sit; quid in causis, earumque quasi membris faciat, orator viderit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

Sequitur, ut cujusque generis nota quaeratur, & formula. magnum opus, & arduum, ut saepe jam diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, quid ageremus: nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela sunt. Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam vocant Atticum. Summissus est, & humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. nam orationis subtilitas, imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiamsi illis maximis viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valitudine. Primum igitur eum tamquam e vinculis numerorum eximamus. Sunt enim quidam (ut scis) oratori numeri (de quibus mox agemus) observandi,

ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. solutum quiddam sit, nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tamquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ignorantam negligentiam, de re, hominis, magis
78 quam de verbis, laborantis. Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioque verborum. Illa enim ipsa contracta & minuta non negligenter tractanda sunt; sed quædam etiam negligentia est diligens. Nam ut mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo fit venustius, sed non ut appareat. Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum. ne calamistri quidem adhibebun-
79 tur. Fucati vero medicamenta candoris & ruboris omnia repellentur: elegantia modo, & munditia remanebit. Sermo purus erit, & Latinus: dilucide planeque dicetur: quid
24 deceat, circumspicietur. Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud, suave & affluens:

acutæ crebræque sententiæ ponentur, & nescio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit usus ⁸⁰ oratoriæ quasi supellectilis. Supellex est enim quodammodo nostra, quæ est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis usitatique verbis, quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat: in alienis, aut translatum, aut sumtum aliunde, ut mutuo; aut factum ab ipso; aut novum; aut priscum & inusitatum. Sed etiam inusitata, ac prisca, sunt in propriis, nisi quod raro utimur. Col- ⁸¹locata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent, etiam si verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo fit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus, & parcus in priscis; reliquisque ornamentis & verborum & sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum. si-

quidem est eorum, *gemmare vites, fitire agros, laetas esse segetes, luxuriosa frumenta.*

- 82 Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumtum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, utetur hic summissus: nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo. Itaque illud indecorum (quod quale sit, ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret.
- 83 Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci quasi aliquos gestus orationis, *σχήματα* appellant, (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur,) adhibet quidem hic subtilis, (quem, nisi quod solum, ceteroquin recte quidam vocant Atticum,) sed paullo parcus. Nam, sicut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volet; eliget, quibus utatur.
- 84 Sunt enim pleræque aptæ hujus ipsius oratoris, de quo loquor, parsimonix. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda

sunt, paria paribus relata, & similiter conclusa, eodemque pacto cadentia; & immutatione litteræ quasi quæsitæ venustates; ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifesto deprehensum appareat. Itemque si quæ verborum iterationes 85 contentionem aliquam, & clamorem requirerent, erunt ab hac summissione orationis alienæ: ceteris promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, & dividat, utaturque verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissimis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quæ non erunt vehementer illustria. Non faciet rempublicam loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans, una complexione devinciet. Valentiorum hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda. erit enim ut voce, sic etiam oratione suppressior. Sed 86 pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati: quamquam iisdem ornamentis utetur horridius. talem enim inducimus. Accedet actio non tragica, nec scenæ, sed modica jactatione corporis, vultu tamen multa conficiens; non hoc, quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant ingenue, quo sensu

26 quidque pronuntient. Huic generi orationis
 87 adspurgentur etiam sales, qui in dicendo ni-
 mium quantum valent: quorum duo genera
 sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis,
 utetur utroque; sed altero in narrando ali-
 quid venuste, altero in jaciendo, mittendo-
 que ridiculo: cujus genera plura sunt; sed
 88 nunc aliud agimus. Illud admonemus tamen,
 ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis
 frequenti, ne scurrile sit; nec subobsceno,
 ne mimicum; nec petulanti, ne improbum;
 nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in
 facinus, ne odii locum risus occupet; neque
 aut sua persona, aut judicium, aut tempore
 alienum. hæc enim ad illud indecorum re-
 89 feruntur. Vitabit etiam quæsitæ, nec ex
 tempore fictæ, sed domo allatæ: quæ plerum-
 que sunt frigida. Parcet & amicitiis, & di-
 gnitatibus: vitabit insanabiles contumelias:
 tantummodo adversarios figet, nec eos ta-
 men semper, nec omnes, nec omni modo.
 quibus exceptis sic utetur sale & facetiis, ut
 ego ex istis novis Atticis talem cognoverim
 90 neminem, cum id certe sit vel maxime Atti-
 cum. Hanc ego judico formam summissi ora-
 toris, sed magni tamen, & germani Attici:
 quoniam, quidquid est falsum, aut salubre in

oratione, id proprium Atticorum est: e quibus tamen non omnes faceti: Lyfias fatis, & Hyperides, Demades præter ceteros fertur. Demofthenes minus habetur; quo quidem mihi nihil videtur urbanius: fed non tam dicax fuit, quam facetus. Eft autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.

Uberius eft aliud, aliquantoque robuftius, quam hoc humile, de quo dictum eft; fummiffius autem, quam illud, de quo jam dicetur, ampliffimum. Hoc in genere, nervorum vel minimum, fuavitatis autem eft vel plurimum. Eft enim plenius, quam hoc enucleatum: quam autem illud ornatum, copiofumque, fummiffius. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque eft, in hac orationis forma, fuavitatis. In qua multi floruerunt apud Græcos: fed Phalereus Demetrius meo iudicio præftitit ceteris; cujus oratio cum fedate placideque loquitur, tum illuftrant eam, quafi ftellæ quædam, tralata verba, atque immutata. Tralata ea dico, ut sæpe jam, quæ per fimilitudinem ab alia re aut fuavitatis aut inopiæ caufa transferuntur. Mutata, in quibus pro verbo proprio fubjicitur aliud, quod idem fignificet, fumptum ex re aliqua confequenti.

93 Quod quamquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cum dixit Ennius *arcem & urbem orbas*; alio modo, si pro patria arcem dixisset: & *horridam Africam* *terribili tremere tumultu* cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc hypallagen rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis: metonymiam Grammatici vocant, quod nomina

94 transferuntur. Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, & abusionem, quam *κατάχρησις* vocant; ut, cum *minutum* dicimus animum pro parvo, & abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet. Jam cum fluxerunt plures continuæ translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant *ἀλληγορίαν*, nomine recte, genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. Hæc frequentat Phalereus maxime, suntque dulcissima: & quamquam translatio est apud eum multa,

95 tamen immutationes nusquam crebriores. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: latæ eruditæque disputationes ab eodem explicantur, & loci communes sine contentione dicuntur. Quid multa? e philosophorum

Scholis tales fere evadunt: &, nisi coram
erit comparatus ille fortior, per se hic, quem
dico, probabitur. Est enim quoddam etiam 96
insigne, & florens orationis, pictum, & ex-
politum genus, in quo omnes verborum,
omnes sententiarum illigantur lepores. Hoc
totum e Sophistarum fontibus defluxit in fo-
rum, sed spretum a subtilibus, repulsum a
gravibus, in ea, de qua loquor, mediocri-
tate confedit.

Tertius est ille amplus, copiosus, gravis, 28
ornatus, in quo profecto vis maxima est. 97
Hic est enim, cujus ornatum dicendi, & co-
piam admiratæ gentes, eloquentiam in civi-
tatibus plurimum valere passæ sunt; sed hanc
eloquentiam, quæ cursu magno, sonituque
ferretur, quam suspicerent omnes, quam ad-
mirarentur, quam se assequi posse diffiderent.
Hujus eloquentiæ est tractare animos, hujus
omni modo permovere. hæc modo perfrin-
git, modo irrepit in sensus: inserit novas
opiniones, evellit infitas. Sed multum in- 98
terest inter hoc dicendi genus & superiora.
Qui in illo subtili & acuto elaboravit, ut cal-
lide arguteque diceret, nec quidquam altius
cogitaret; hoc uno profecto, magnus orator
est, si non maximus; minimeque in lubrico

versabitur, & si semel constiterit, numquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum voco, si modo suum illud factis instruxerit; non extimescet ancipites dicendi incertosque casus: etiam, si quando minus succedet, ut sæpe fit, magnum tamen periculum non adibit. alte enim cadere non
 99 potest. At vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit; maxime est contemnendus. ille enim summissus, quod acute & veteratorie dicit, sapiens jam; medius, suavis; hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ; si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit, furere apud fanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.

100 Tenemus igitur, Brute, quem quærimus; sed animo. nam manu siprehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi per-

suasisset, ut se dimitterem. Sed inventus 29
profecto est ille eloquens, quem numquam
vidit Antonius. Quis est igitur is? Com-
plectar brevi, differam pluribus. Is enim est
eloquens, qui & humilia subtiliter, & magna
graviter, & mediocria temperate potest di-
cere. Nemo is, inquires, umquam fuit. Ne 101
fuerit. ego enim, quid desiderem, non, quid
viderim, disputo; redeoque ad illam Plato-
nis, de qua dixeram, rei formam, & spe-
ciem: quam etsi non cernimus, tamen ani-
mo tenere possumus. Non enim eloquentem
quæro, neque quidquam mortale, & cadu-
cum, sed illud ipsum, cujus qui sit compos,
sit eloquens; quod nihil est aliud, nisi elo-
quentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis
videre possumus. Is erit igitur eloquens,
(ut idem illud iteremus,) qui poterit parva
summissè, modica temperate, magna gravi-
ter dicere. Tota mihi causa pro Cæcina de 102
verbis interdicti fuit. res involutas definiendo
explicavimus: jus civile laudavimus: ver-
ba ambigua distinximus. Fuit ornandus in
Manilia lege Pompejus. temperata oratione
ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne
retinendæ majestatis Rabirii causa contine-
batur. Ergo in omni genere amplificationis

103 exarsimus. At hæc interdum temperanda,
 & varianda sunt. Quod igitur in accusatio-
 nis quinque libris non reperitur genus? quod
 in Aviti? quod in Cornelli? quod in pluri-
 mis nostris defensionibus? quæ exempla se-
 legissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel
 posse eligere, qui quærerent. Nulla est enim
 ullo in genere laus oratoris, cujus in nostris
 orationibus non sit aliqua, si non perfectio,
 at conatus tamen, atque adumbratio. Non
 104 assequimur: at, quid deceat, videmus. Nec
 enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in
 quo tantum abest, ut nostra miremur, ut
 usque eo difficiles, ac morosi simus, ut nobis
 non satisfaciatur ipse Demosthenes; qui quam-
 quam unus eminet inter omnes in omni ge-
 nere dicendi, tamen non semper implet aures
 meas. Ita sunt avidæ, & capaces; & fem-
 per aliquid immensum, infinitumque deside-
 30 rant. Sed tamen, quoniam & hunc tu ora-
 105 torem cum ejus studiosissimo Pammene, cum
 esses Athenis, totum diligentissime cognovi-
 sti; neque eum dimittis e manibus; & ta-
 men nostra etiam lectitas; vides profecto,
 illum multa perficere, nos multa conari; il-
 lum posse, nos velle, quocumque modo
 causa postulet, dicere. Sed ille magnus:
 nam

eam & successit ipse magnis, & maximos
 oratores habuit æquales. nos magnum fecif-
 femus, si quidem potuiffemus, quo conten-
 dimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait
 Antonius) auditus eloquens nemo erat. At- 106
 qui, si Antonio Crassus eloquens visus non
 est, aut sibi ipse; numquam Cotta visus esset,
 numquam Sulpicius, numquam Hortensius.
 nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpi-
 cius, non multa graviter Hortensius. Su-
 periores magis ad omne genus apti, Crassum
 dico, & Antonium. Jejunas igitur hujus
 multiplicis, & æquabiliter in omnia genera
 fusæ orationis aures civitatis accepimus; eas-
 que nos primi, quicumque eramus, & quan-
 tulumcumque dicebamus, ad hujus generis
 [dicendi] audiendi incredibilia studia conver-
 timus. Quantis illa clamoribus adolescen- 107
 tuli diximus de supplicio parricidarum? quæ
 nequaquam satis deferbuisse post aliquanto
 sentire cœpimus. *Quid enim tam commune,*
quam spiritus vivis, terra mortuis, mare
fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum
possunt, ut ducere animam de coelo non queant:
ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tan-
gant: ita jactantur fluctibus, ut numquam
abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad

saxa quidem mortui conquiescant, & quæ se-
quuntur. Sunt enim omnia, sicut adolescen-
tis, non tam re & maturitate, quam spe &
 108 *expectatione, laudati. Ab hac indole jam*
 109 *illa matura: Uxor generi, noverca filii, fi-*
liae pellex. Nec vero hic unus erat ardor in
nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa
enim illa pro Roscio juvenilis redundantia,
multa habet attenuata, quædam etiam paullo
hilariora; ut pro Avito, pro Cornelio, com-
pluresque aliæ. nemo enim orator tam mul-
ta, ne in Græco quidem otio, scripsit, quam
multa sunt nostra; eaque hanc ipsam habent,
 31 *quam probo, varietatem. An ego Homero,*
 109 *Ennio, reliquis poëtis, & maxime tragicis*
concederem, ut ne omnibus locis eadem con-
tentione uterentur, crebroque mutarent,
nonnumquam etiam ad quotidianum genus
fermonis accederent: ipse numquam ab illa
acerrima contentione discederem? Sed quid
poëtas divino ingenio profero? Histriones
eos vidimus, quibus nihil posset in suo ge-
nere esse præstantius, qui non solum in dis-
simillimis personis satisfaciebant, cum tamen
in suis versarentur, sed & comœdum in tra-
gœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum
 110 *placere vidimus. Ego non elaborem? Cum*

dico me; te, Brute, dico. nam in me quidem jampridem effectum est, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquod causarum genus repudias? aut in iisdem causis perpetuum & eundem spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum, credo, amares,) cum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex ære vidi, nihil Lyfæ subtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeschini, & splendore verborum. Multæ sunt ejus totæ III orationes subtiles, ut contra Leptinem; multæ totæ graves, ut quædam Philippicæ; multæ variæ, ut contra Aeschinem, falsæ legationis, ut contra eundem pro causa Ctesiphontis. Jam illud medium quoties vult, arripit, & a gravissimo discedens, eo potissimum delabitur. Clamores tamen tum movet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur. Sed ab hoc parum- 112 per abeamus; quandoquidem de genere, non de homine quærimus: rei potius, id est, eloquentiæ vim & naturam explicemus. Illud tamen, quod jam ante diximus, meminimus, nil nos præcipiendi causa dicturos;

atque ita potius acturos, ut existimatores videamur loqui, non magistri. In quo tamen longius progredimur, quod videmus, non te hæc solum esse lecturum, qui ea multo, quam nos, qui quasi docere videamur, habeas notiora; sed hunc librum, etiamsi minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est.

32
213

Esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quæ sit ejus propria, fuse, lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere. quamquam aliud videtur oratio esse, aliud disputatio; nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrumque in differendo est. disputandi ratio, & loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam ajebat ejusmodi esse: cum autem diduxerat, & manum dilataverat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat.

214 Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: ut hoc

videlicet differant inter se, quod hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo, omnem, quæ ad dicendum tradi possit, loquendi rationem, esse notam: quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habet docendi viam. Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima differendi, & postea, qui dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt. Ergo eum censeo, qui eloquen- 115

tia laude ducatur, non esse earum rerum omnino rudem; sed vel illa antiqua, vel hac Chryssippi disciplina institutum. Noverit primum vim, naturam, genera verborum, & simplicium, & copulatum: deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione, verum falsumne sit, judicetur: quid efficiatur e quoque: quid cui consequens sit, quidque contrarium: cumque ambigue multa dicantur, quomodo quidque eorum dividi, explanarique oporteat. Hæc tenenda sunt oratori: sæpe enim occurrunt. Sed quia sua sponte squalidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et 33

quoniam in omnibus, quæ ratione docentur 116
& via, primum constituendum est, quid quidque sit: (nisi enim inter eos, qui disceptent,

convenit, quid sit illud, de quo ambigitur; nec recte differi, nec umquam ad exitum perveniri potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est: siquidem definitio est oratio, quæ, quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime. Tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quæ sint ejus generis sive formæ, sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.

- XI7** Erit igitur hæc facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium popularemque intelligentiam accommodatius. Idemque etiam, cum res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque præmittatur, neque redundet, partietur ac dividet. quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus; quoniam (ut supra dixi) judicem me esse, non doctorem
- XI8** volo. Nec vero dialecticis modo fit instructus, sed habeat omnes philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de cari-

tate patriæ, nihil de bonis rebus, aut malis, nihil de virtutibus, aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate; nihil de perturbationibus animi, & erroribus, quæ sæpe cadunt in causas, sed jejunius aguntur; nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, ample, copiose dici & explicari potest. De materia loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quam cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. quem etiam, quo grandior sit, & quodammodo excelsior, (ut de Pericle dixi supra,) ne physicorum quidem esse ignarum volo. Omnia profecto, cum se a cœlestibus rebus referet ad humanas, excelsius, magnificentiusque & dicet, & sentiet. Cumque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Jus civile teneat, quo egent causæ forenses quotidie. Quid est enim turpius, quam legitimarum & civilium controversiarum patrocinia suscipere, cum sis legum & civilis juris ignarus? Cognoscat etiam rerum gestarum & memoriæ veteris ordinem, maxime scilicet nostræ civitatis; sed & imperiosorum populorum, & regum

34

119

120

illustrium: quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui conservatis notatisque temporibus, nihil cum illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligavit. Nescire autem, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum nostrarum cum superiorum ætate contextitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert, & fidem.

121 Sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit genera primum ipsa cognita. erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res controversiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam si quando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguum proprium, res duas significari videmus. Cum
 35
 122 tam pauca sint genera causarum, etiam argumentorum præcepta pauca sunt. traditi sunt, e quibus ea ducantur, duplices loci: uni e rebus ipsis, alteri assumti. Tractatio

igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione versantur. Quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, ut paret se ad discendum? rem breviter exponere, & probabiliter, & aperte, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis, quæ sumentur ad quamque rem confirmandam? post omnia perorationem inflammantem, restinguentemve concludere? Has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco. nec enim semper tractantur uno modo. Quoniam autem non, ¹²³ quem doceam, quæro, sed quem probem; probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator. Nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad ³⁶ id, quodcumque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum statuerit, tum,

ut quidque erit dicendum, ita dicet; nec fatura jejune, nec grandia minute, nec item contra, sed erit rebus ipsis par & æqualis

124 oratio. Principia verecunda, non elatis incensa verbis, sed acuta sententiis, vel ad offensionem adversarii, vel ad commendationem sui. Narrationes credibiles, nec historico, sed prope quotidiano sermone explicatæ dilucide. Dein si tenues causæ, tum etiam argumentandi tenue filum & in dicendo, & in refellendo; idque ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat accessio.

125 Cum vero causa ea inciderit, in qua vis eloquentiæ possit expromi, tum se latius fundet orator, tum reget & flectet animos, & sic afficiet, ut volet, id est, ut causæ natura, & ratio temporis postulabit. Sed erit duplex omnis ejus ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic ut verbum nullum, nisi aut grave, aut elegans excidat; tum sunt maxime luminosæ, & quasi actuosæ partes duæ: quarum alteram in universi generis quæstione pono, quam (ut supra dixi) Græci appellant *Ἰέσις*; alteram in augendis, amplificandisque rebus, quæ ab eisdem *αὐξήσις* est no-

minata. Quæ etsi æquabiliter toto corpore ¹²⁶
 orationis fusa esse debet, tamen in commu-
 nibus locis maxime excellet: qui communes
 appellati, quod videntur multarum iidem esse
 causarum, sed proprii singularum esse debe-
 bunt. At vero illa pars orationis, quæ est
 de genere universo, totas causas sæpe conti-
 net. quidquid est enim illud, in quo quasi
 certamen est controversiæ, quod Græce *κρί-
 νόμενον* dicitur, id ita dici placet, ut tradu-
 catur ad perpetuam quæstionem, atque de
 universo genere dicatur: nisi cum de vero
 ambigetur; quod quæri conjectura solet.
 Dicitur autem non Peripateticorum more (est
 enim illorum exercitatio elegans jam inde ab ¹²⁷
 Aristotele constituta) sed aliquanto nervo-
 sius: & ita de re communia dicentur, ut &
 pro reis multa leniter dicantur, & in adver-
 sarios aspere. Augendis vero rebus, & con-
 tra abjiciendis, nihil est, quod non perficere
 possit oratio: quod & inter media argumenta
 faciendum est, quotiescumque dabitur vel
 amplificandi, vel minuendi locus, & pæne
 infinite in perorando.

Duo sunt, quæ bene tractata ab oratore, ³⁷
 admirabilem eloquentiam faciant: quorum ¹²⁸
 akerum est, quod Græci *ἡθικόν* vocant, ad

naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ
 consuetudinem accommodatum; alterum,
 quod iidem παθητικόν nominant, quo per-
 turbantur animi & concitantur, in quo uno
 regnat oratio. Illud superius, come, jucun-
 dum, ad benivolentiam conciliandam para-
 tum; hoc, vehemens, incensum, incitatum,
 quo causæ eripiuntur; quod cum rapide fer-
 129 tur, sustineri nullo pacto potest. Quo ge-
 nere nos, mediocres, aut multo etiam mi-
 nus; sed magno semper usi impetu, sæpe ad-
 versarios de statu omni dejecimus. Nobis
 pro familiari reo summus orator non respon-
 dit Hortensius. A nobis homo audacissimus
 Catilina, in senatu accusatus, obmutuit. No-
 bis privata in causa magna & gravi cum cœ-
 pissent Curio pater respondere, subito affedit,
 cum sibi venenis ereptam memoriam diceret.
 130 Quid ego de miserationibus loquar? quibus
 eo sum usus pluribus, quod etiam si plures
 dicebamus, perorationem mihi tamen omnes
 relinquebant. in quo ut viderer excellere,
 non ingenio, sed dolore assequebar. Quæ
 qualiacumque in me sunt; me enim ipsum
 pœnitent, quanta sint: sed apparent in ora-
 tionibus: etsi carent libri spiritu illo, propter
 quem majora eadem illa cum aguntur, quam

cum leguntur, videri solent. Nec vero mi-³⁸
seratione solum mens iudicum permovenda¹³¹
est (qua nos ita dolenter uti solemus, ut
puerum infantem in manibus perorantes te-
nuerimus; ut alia in causa, excitato reo no-
bili, sublato etiam filio parvo, plangore &
lamentatione complerimus forum): sed etiam
est faciendum, ut irascatur iudex, mitigetur,
invideat, faveat, contemnat, admiretur,
oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur,
speret, metuat, lætetur, doleat; qua in va-
rietate, duriorum, accusatio suppeditabit
exempla; mitiorum, defensiones meæ. Nullo¹³²
enim modo animus audientis aut incitari, aut
leniri potest, qui modus a me non tentatus
fit. dicerem perfectum, si ita iudicarem, nec
in veritate crimen arrogantiae extimescerem.
Sed (ut supra dixi) nulla me ingenii, sed
magna vis animi inflammat, ut me ipse non
teneam. Nec umquam is, qui audiret, in-
cenderetur, nisi ardens ad eum perveniret
oratio. Uterer exemplis domesticis, nisi ea
legisses; uterer alienis vel Latinis, si ulla re-
perirem; vel Græcis, si deceret. Sed Craffi
perpauca sunt, nec ea iudiciorum. nihil An-
tonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii. dicebat
melius, quam scripsit, Hortensius. Verum¹³³

hæc vis, quam quærimus, quanta fit, suspicemur, quoniam exemplum non habemus; aut, si exempla sequimur, a Demosthene sumamus, & quidem perpetuæ dictionis, ex eo loco, unde, in Ctesiphontis judicio, de suis factis, consiliis, meritis in rempublicam aggressus est dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ est insita in mentibus nostris, includi sic potest, ut major eloquentia non requiratur.

39 Sed jam forma ipsa restat, & character
 134 ille qui dicitur; qui qualis esse debeat, ex ipsis, quæ supra dicta sunt, intelligi potest. Nam & singulorum verborum, & collocatorum lumina attigimus; quibus sic abundabit, ut verbum ex ore nullum, nisi aut elegans, aut grave exeat: ex omnique genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per se ipse delectat. Et reliqua, ex collocatione verborum, quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quæ in amplo ornatu scenæ, aut fori appellantur insignia; non quod sola ornent,
 135 sed quod excellent. Eadem ratio est horum,

quæ sunt orationis lumina, & quodammodo insignia; cum aut duplicantur iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur, aut continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur; aut cum similiter vel cadunt verba, vel desinunt; aut multis modis contrariis relata contraria; aut cum gradatim sursum versus reditur; aut cum, demtis conjunctionibus, dissolute plura dicuntur; aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostendimus; aut cum corrigimus nosmet ipsi, quasi reprehendentes; aut si est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquestionis; aut cum ejusdem nominis casus sæpius commutatur. Sed sententiarum ¹³⁶ ornamenta, majora sunt: quibus quia frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem. Et vero nullus fere ab eo locus sine quadam conformatione sententiæ dicitur: nec aliud quidquam est, dicere, nisi omnes, aut certe plerasque aliqua specie illuminare sententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exem-

40 plis? tantum notetur locus. Sic igitur dicet
 137 ille, quem expetimus, ut verset sæpe multis
 modis eandem & unam rem; & hæreat in
 eadem commoreturque sententia; sæpe etiam
 ut extenuet aliquid; sæpe ut irrideat; ut
 declinet a proposito defleatque sententiam:
 ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum trans-
 egerit jam aliquid, definiat: ut se ipse revo-
 cet: ut, quod dixit, iteret: ut argumen-
 tum ratione concludat: ut interrogando ur-
 geat: ut rursus quasi ad interrogata sibi ipse
 respondeat: ut contra, ac dicat, accipi &
 sentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut
 quomodo dicat: ut dividat in partes: ut ali-
 quid relinquat ac negligat: ut ante præmu-
 niat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur,
 138 culpam in adversarium conferat: ut sæpe
 cum iis, qui audiunt, nonnumquam etiam
 cum adversario quasi deliberet: ut hominum
 sermones moresque describat: ut muta quæ-
 dam loquentia inducat: ut ab eo, quod agi-
 tur, avertat animos: ut sæpe in hilaritatem
 risumve convertat: ut ante occupet, quod
 videat opponi: ut comparet similitudines: ut
 utatur exemplis: ut aliud alii tribuens dis-
 pertiat: ut interpellatorem coërceat: ut ali-
 quid reticere se dicat: ut denuntiet, quid
 caveant:

caveant; ut liberius quid audeat: ut irascat-
 tur etiam, ut objurget aliquando, ut depre-
 cetur, ut supplicet, ut medeatur, ut a pro-
 posito declinet aliquantulum, ut optet, ut
 execretur: ut fiat iis, apud quos dicet, fa-
 miliaris. Atque alias etiam dicendi quasi 139
 virtutes sequatur: brevitatem, si res petet;
 sæpe etiam rem dicendo subjiciet oculis; sæ-
 pe supra feret, quam fieri possit; significatio
 sæpe erit major, quam oratio; sæpe hilari-
 tas, sæpe vitæ naturarumque imitatio. Hoc 4I
 in genere (nam quasi silvam vides) omnis
 eluceat oportet eloquentiæ magnitudo.

Sed hæc, nisi collocata, & quasi structa, 140
 & nexa verbis, ad eam laudem, quam vo-
 lumus, adspirare non possunt. De quo cum
 mihi deinceps viderem esse dicendum, etsi
 movebant jam me illa, quæ supra dixeram,
 tamen iis, quæ sequuntur, perturbabar ma-
 gis. Occurrebat enim, posse reperiri non in-
 vidios solum, quibus referta sunt omnia, sed
 fautores etiam mearum laudum, qui non
 censerent ejus viri esse, de cujus meritis tanta
 senatus judicia fecisset, comprobante populo
 Romano, quanta de nullo, de artificio di-
 cendi litteris tam multa mandare. Quibus
 si nihil aliud responderem, nisi, me M. Bruto

negare roganti noluisse, iusta esset excusatio, cum & amicissimo, & præstantissimo viro, & recta & honesta petenti, satisfacere voluiss^{em}. Sed si profiterer (quod utinam possem!) me studiosis dicendi præcepta, & quasi vias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id justus rerum æstimator reprehenderet? Nam quis umquam dubitavit, quin in republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, urbanis, pacatisque rebus; secundas, juris scientia? cum in altera, gratiæ, gloriæ, præsidii plurimum esset; in altera, persecutionum, cautionumque præceptio; quæ quidem ipsa auxilium ab eloquentia sæpe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet. Cur igitur jus civile docere semper pulcrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus; ad dicendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? Nam si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia. si ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam universam rempublicam; cur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut, quod nosse pulcherrimum est, id non gloriosum docere? At alterum factitatum est, alterum novum.

Fateor: sed utriusque rei causa est. Alteros 42
 enim respondentes audire sat erat, ut ii, qui 143
 docerent, nullum sibi ad eam rem tempus
 ipsi seponerent, sed eodem tempore & dis-
 centibus satisfacerent, & consulentibus. al-
 teri, cum domesticum tempus in cognoscen-
 dis componendisque causis, forense in agen-
 dis, reliquum in se ipsis reficiendis omne con-
 sumerent; quem habebant instituendi aut
 docendi locum? Atque haud scio, an pleri-
 que nostrorum oratorum ingenio plus value-
 rint, quam doctrina. Itaque illi dicere me-
 lius, quam præcipere; nos contra fortasse
 possumus. At dignitatem docere non habet. 144

Certe, si quasi in ludo. sed si monendo, si
 cohortando, si percunctando, si communi-
 cando, si interdum etiam una legendo, au-
 diendo; nescio, docendo etiam aliquid ali-
 quando si possis meliores facere, cur nolis?
 An, quibus verbis sacrorum alienatio fiat,
 docere honestum est, (ut est); quibus ipsa
 sacra retineri defendique possint, non hone-
 stum est? At jus profitentur etiam, qui ne- 145
 sciunt; eloquentia autem, illi ipsi, qui con-
 secuti sunt, tamen se valere dissimulant, pro-
 pterea quod prudentia hominibus grata est,
 lingua suspecta. Num igitur aut latere elo-

quentia potest; aut id, quod dissimulat, esse
 fugit; aut est periculum, ne quis putet in
 magna arte & gloriosa, turpe esse docere
 alios id, quod ipsi fuerit honestissimum dis-
 146 cere? Ac fortasse ceteri tectiores: ego sem-
 per me didicisse præ me tuli. Quid enim
 possem, cum & abfuissem adolescens, & ho-
 rum studiorum causa mare transissem, & do-
 ctissimis hominibus referta domus esset, &
 aliquæ fortasse inessent in sermone nostro
 doctrinarum notæ? cumque vulgo scripta
 nostra legerentur, dissimularem me didicisse?
 Quid erat, cur probarem, nisi quod parum
 43 fortasse profeceram? Quod cum ita sit; ta-
 men ea, quæ supra dicta sunt, plus in dispu-
 tando, quam ea, de quibus dicendum est,
 147 dignitatis habuerunt. De verbis enim com-
 ponendis, & de syllabis propemodum dinu-
 merandis & dimetiendis loquemur: quæ et-
 iam si sunt, sicuti mihi videntur, necessaria,
 tamen fiunt magnificentius, quam docentur.
 Est id omnino verum, sed proprie in hoc di-
 citur. nam omnium magnarum artium, sicut
 arborum altitudo nos delectat; radices stir-
 pesque non item: sed esse illa sine his non
 potest. Me autem, siue pervagatissimus ille
 versus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,
 dissimulare non finit, quin delecter; sive
 tuum studium hoc a me volumen expressit:
 tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspi-
 cabar, respondendum fuit. Quod si ea, quæ ¹⁴⁸
 dixi, non ita essent; quis tamen se tam du-
 rum agrestemque præberet, qui hanc mihi
 non daret veniam, ut, cum meæ forenses
 artes, & actiones publicæ concidissent, non
 me aut desidiæ, quod facere non possum;
 aut mœstitiæ, cui resisto, potius, quam lit-
 teris, dederem? quæ quidem me antea in
 judicia atque in curiam deducebant, nunc
 oblectant domi. Nec vero talibus modo re-
 bus, quales hic liber continet, sed multo etiam
 gravioribus & majoribus: quæ si erunt per-
 fectæ, profecto forensibus nostris rebus etiam
 domesticæ litteræ respondebunt. Sed ad in-
 stitutam disputationem revertamur.

Collocabuntur igitur verba, ut aut inter ⁴⁴
 se quam aptissime cohæreant extrema cum ¹⁴⁹
 primis, eaque sint quam suavissimis vocibus;
 aut ut forma ipsa concinnitasque verborum
 conficiat orbem suum; aut ut comprehensio
 numerose & apte cadat. Atque illud primum
 videamus, quale sit, quod vel maxime desi-
 derat diligentiam, ut fiat quasi structura quæ-

dam, nec tamen fiat operose; nam esset cum infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scite exagitat in Albicio Scævola,

*Quam lepide lexeis compositae? ut tesserulae
omnes*

Endo pavimento, atque emblemate vermiculato.

- 150 Nolo tam minuta hæc constructio appareat: sed tamen stilus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus, aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. Quamvis enim suaves, gravesque sententiæ, tamen si inconditis verbis efferuntur, offendent aures; quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, qui vocales nolit conjungere.
- 151 In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod eas litteras tanto opere fugerit; etsi id magister ejus Isocrates. at non Thucydides: ne ille quidem, haud paulo major scriptor, Plato; nec solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in

concione eos, qui sint in proeliis interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. in ea est crebra ista vocum concursio, quam magna ex parte, ut vitiosam, fugit Demosthenes.

Sed Græci viderint: nobis, ne si cupiamus ⁴⁵
quidem, distrahere voces conceditur. Indi- ¹⁵²

cant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis: indicant omnes poëtæ, præter eos, qui ut versum facerent, sæpe hiabant; ut Nævius,

„ Vos, qui accolitis Histrum fluvium, atque
„ Algidam.

Et ibidem,

„ Quam numquam vobis Graji, atque Bar-
„ bari.

At Ennius semel,

Scipio invictè . . .

Et quidem nos,

„ Hoc motu radiantis Etesiae in vada ponti.

Hoc idem nostri sæpius non tulissent, quod ¹⁵³

Græci laudare etiam solent. Sed quid ego vocales? sine vocalibus sæpe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, *multi' modis, vas' argenteis, pass' crinibus, tecti' fractis.*

Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, & *duis*, bis,

sic *Duellium*, eum, qui Pœnos classe devicit,
Bellium nominaverunt, cum superiores ap-
 pellati essent semper *Duelliis*. Quin etiam
 verba sæpe contrahuntur, non usus causa,
 sed aurium. Quomodo enim vester *Axilla*,
Ala factus est, nisi fuga litteræ vastioris?
 quam litteram etiam e *maxillis*, & *taxillis*,
 & *vexillo*, & *paxillo*, consuetudo elegans La-
 254 tini sermonis evellit. Libenter etiam copu-
 lando verba jungebant, ut *sodes*, pro, *si au-*
des: sis, pro, *si vis*. Jam in uno, *capfis*,
 tria verba sunt: *ain'*, pro *aifne: nequire*, pro,
non quire: malle, pro, *magis velle: nolle*,
 pro, *non velle*. Dein etiam sæpe, & *exin*,
 pro *deinde* & *exinde* dicimus. Quid illud?
 non olet unde fit, quod dicitur, *cum illis?*
cum autem nobis non dicitur, sed *nobiscum?*
 quia si ita diceretur, obsœceniis concurrerent
 litteræ, ut etiam modo, nisi *dutem* interpo-
 fuiffem, concurriffent. Ex eo est *mecum*, &
tecum: non, cum me, & cum te, ut esset si-
 46 mile illis *vobiscum*, atque *nobiscum*. Atque
 155 etiam a quibusdam sero jam emendatur anti-
 quitas, qui hæc reprehendunt. nam pro *deum*
atque hominum fidem, deorum ajunt. Ita
 credo. hoc illi nesciebant: an dabat hanc li-
 centiam consuetudo? Itaque idem poëta, qui
 inusitatus contraxerat

- - *Patris mei meum factum pudet, pro
meorum factorum: & Texitur: exitium exa-
men rapit, - - pro exitiorum; non dicit, li-
berum, ut plerique loquimur, cum, Cupidos
liberum, aut, In liberum loco, dicimus, sed,
ut isti volunt:*

*Neque tuum unquam in gremium extollas
liberorum ex te genus,*

& idem:

Namque Aesculapi liberorum - -

At ille alter in Chryse, non solum,

*Cives, antiqui amici majorum meum,
quod erat usitatum, sed durius etiam,*

*Consilium, augurium, atque extum inter-
pretes.*

Idemque pergit:

*Postquam prodigium horriferum, porten-
tum pavos: quæ non sane sunt in omnibus
neutris usitata. Nec enim dixerim tam li-
benter, armum iudicium; etsi est apud eun-
dem,*

*Nihilne ad te de iudicio armum accidit?
quam armorum.*

Jam (ut censoriæ tabulæ loquuntur) *fabrum, 156*
& *procum*, audeo dicere, non *fabrorum*, &
procorum. Planeque, *duorum virorum judi-
cium*, aut, *trium virorum capitalium*, aut,

*decem virorum litibus judicandis, dico numquam. Atqui dixit Accius, Video sepulcra, dua duorum corporum. Idemque, - - Mulier una duum virum. Quid verum sit, intelligo: sed alias ita loquor, ut concessum est, ut hoc, vel, Proh deum dico, vel, Proh deorum: alias, ut necesse est, cum trium virum, non virorum: cum sestertium nummum, non nummorum; quod in his consuetudo varia non est. Quid, quod sic loqui, nosse, ⁴⁷ ³⁵⁷ judicasse, vetant: novisse, jubent, & judicavisse? quasi vero nesciamus, in hoc genere & plenum verbum recte dici, & imminutum usitate. Itaque utrumque Terentius, *Eho, tu cognatum tuum non noras?* - - Post idem, *Stilphonem, inquam, noveras?* *Siet*, plenum est; *sit*, imminutum: licet utare utroque. ergo ibidem,*

Quam cara sint, quae post carendo intelligunt,

Quamque attinendi magni dominatus sient. Nec vero reprehenderim,

- - *Scripserem alii rem; & scripserunt, esse verius sentio: sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor. Idem campus habet, inquit Ennius: &, In templis isdem, probavit. At, eisdem, erat verius, nec ta-*

men, *eisdem*, opimius. male sonabat, *iisdem*. Impetratum est a consuetudine, ut peccare suavitatis causa liceret: & *pomeridianas quadrigas*, quam *postmeridianas*, libentius dixerim; & *mehercule*, quam *mehercules*. Non scire quidem barbarum jam videtur: *nescire*, dulcius. Ipsum *meridiem*, cur non *medidiem*? credo, quod erat insuavius. Una præpositio est, *ABS*, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet; ne his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est. Nam *amovit* dicimus, & *abegit*, & *abstulit*, ut jam nescias, *abne* verum sit, an *abs*. Quid si etiam *abfugit* turpe visum est; & *abfer* noluerunt, *aufer* maluerunt? quæ præpositio, præter hæc duo verba, nullo alio in verbo reperitur. *Noti* erant, & *navi*, & *nari*, quibus *cum IN* præponi oporteret, dulcius visum est, *ignoti*, *ignavi*, *ignari* dicere, quam ut veritas postulabat. *Ex usu* dicunt, & *e republica*, quod in altero vocalis excipiebat, in altero esset asperitas, nisi litteram sustulisses; ut, *exegit*, *edixit*, *effecit*, *extulit*, *edidit*: adjuncti verbi primam litteram præpositio commutavit; ut *suffugit*, *summutavit*, *sustulit*. Quid in verbis junctis? ⁴⁸
quam scite *insipientem*, non *insipientem*? ¹⁵⁹ *ini-*

quum, non inaequum? tricipitem, non tricapitem? concisum, non concaesum? Ex quo quidam *pertisum* etiam volunt: quod eadem consuetudo non probavit. Quid vero hoc elegantius, quod non fit natura, sed quodam instituto? *inclytus* dicimus brevi prima littera, *insanus* producta: *inhumanus* brevi, *infelix* longa; &, ne multis, quibus in verbis eæ primæ litteræ sunt, quæ in *sapiente*, atque *felice*, producte dicitur; in ceteris omnibus, breviter. itemque *composuit*, *consuevit*, *concrepuit*, *confecit*: consule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære, cur? ita se dicent juvari. voluptati autem aurium morigerari debet oratio. 160 Quin ego ipse, cum scirem ita majores locutos esse, ut nusquam, nisi in vocali, aspiratione uterentur, loquebar sic, ut *pulcros*, *Cetegos*, *triumpos*, *Cartaginem* dicerem: aliquando, idque fero, convicio aurium cum extorta mihi veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi. *Orxivios* tamen, & *Matones*, *Otones*, *Caepiones*, *sepulcra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. *Purrum* semper Ennius, numquam *Pyrrhum*. *Vi patefecerunt Bruges*, non *Phryges*, ipsius

antiqui declarant libri. nec enim Græcam litteram adhibebant: nunc autem etiam duas; & cum *Phrygum*, & cum *Phrygibus* dicendum esset, absurdum erat aut tantum barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solum Græce loqui, tamen & *Phryges* & *Pyrrhum* aurium causa dicimus. Quin 161 etiam, quod jam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eadem erant postremæ duæ litteræ, quæ sunt in *optumus*, postremam litteram detrahebant, nisi vocalis insequeretur. Ita non erat offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtæ novi. Ita enim loquebamur: *Qui est omnibu' princeps*, non, *omnibus princeps*. & *Vita illa dignu'*, *locoque*, non, *dignus*. Quod si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis, quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus? Hæc dixi brevius, quam si 162 hac de re una disputarem (est enim hic locus late patens, de natura usque verborum) longius autem, quam instituta ratio postulabat. Sed quia rerum, verborumque judi- 49 cium, prudentiæ est; vocum autem, & numerorum, aures sunt iudices; & quod illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem; in illis ratio invenit, in his sensus

artem. aut enim negligenda nobis fuit vobis
 Inptas eorum, quibus probari volebamus,
 163 aut ars ejus conciliandæ reperienda. Duæ
 sunt igitur res, quæ permulceant aures, *sonus*
 & *numerus*. De numero mox, nunc de
 sono quærimus. Verba (ut supra diximus)
 legenda sunt potissimum bene sonantia, sed
 ea non ut poëtæ, exquisita ad sonum, sed
 sumta de medio. *Qua ponto ab Helles . . . su-*
perat modum: at, Auratos aries Colchorum . . .
splendidis nominibus illuminatus est versus:
sed proximus inquinatus insuavissima littera
finitus, Frugifera & ferta arva Asiae tenet.
 164 Quare bonitate potius nostrorum verborum
 utamur, quam splendore Græcorum, nisi
 forte sic loqui pœnitet, *Qua tempestate Paris*
Helenam, & quæ sequuntur. Immo vero ista
sequamur, asperitatemque fugiamus: Habeo
istam ego perterricrepam . . . Idemque: Ver-
sutiloquas malitias.

Nec solum componentur verba ratione,
 sed etiam finientur, quoniam id iudicium
 esse alterum aurium diximus. Sed finiuntur
 aut compositione ipsa, & quasi sua sponte,
 aut quodam genere verborum, in quibus
 ipsis concinnitas inest: quæ sive casus ha-
 bent in exitu similes, sive paribus paria

redduntur, siue opponuntur contraria, si-
 apte natura numerosa sunt, etiam si nihil
 est factum de industria. In hujus concin- 165
 nitatis consecratione Gorgiam fuisse princi-
 pem accepimus, quo de genere illa nostra
 sunt in Miloniana: *Est enim, iudices, hæc
 non scripta, sed nata lex: quam non didici-
 mus, accepimus, legimus; verum ex natura
 ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad
 quam non docti, sed facti: non instituti, sed
 imbuti sumus.* Hæc enim talia sunt, ut, quia
 referuntur ad ea, ad quæ debent referri, in-
 telligamus non quæsitam esse numerum, sed
 secutum. Quod fit item in contrariis refe- 166
 rendis: ut illa sunt, quibus non modo nu-
 merosa oratio, sed etiam versus efficitur:

Eam, quam nihil accusas, damnas.

*Condemnas, diceret, qui versum effugere
 vellet.*

*Bene quam meritam esse autumas, dicis male
 mereri.*

*Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis,
 obest.*

Versum efficit ipsa relatio contrariorum. id
 esset in oratione numerosum, *Quod scis, nihil
 prodest: quod nescis, multum obest.* Semper 50
 hæc, quæ Græci ἀντιθετα nominant, cum

contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum
 167 sine industria. Hoc genere antiqui jam ante Isocratem delectabantur, & maxime Gorgias; cujus in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis: *Conserte hanc pacem cum illo bello: hujus praetoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* Ergo & hi numeri sint cogniti.

168 Genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosae & aptae orationis. quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meae quidem & perfecto completoque verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? conciones saepe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent. id enim expectant aures, ut verbis colligentur sententiae. Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud fere non erat. Nam &
 verba

verba eligebant, & sententias graves & sua-
 ves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut
 explebant parum. Hoc me ipsum delectat, 169
 inquit. Quid si antiquissima illa pictura
 paucorum colorum, magis, quam hæc jam
 perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, re-
 petenda; hæc scilicet repudianda. Nomi-
 bus veterum gloriantur. Habet autem, ut
 in ætatibus auctoritatem senectus, sic in
 exemplis antiquitas; quæ quidem apud me
 ipsum valet plurimum. nec ego id, quod
 deest antiquitati, flagito potius, quam laudo,
 quod est; præsertim cum ea majora judicem,
 quæ sunt, quam illa, quæ desunt. Plus est
 enim in verbis & in sententiis boni, quibus
 illi excellunt, quam in conclusione sententia-
 rum, quam non habent. Post inventa con- 51
 clusio est, qua credo usuros veteres illos
 fuisse, si jam nota atque usurpata res esset;
 qua inventa, omnes usos magnos oratores
 videmus. Sed habet nomen invidiam, cum 170
 in oratione judiciali & forensi numerus,
 Græce *ῥυθμὸς*, inesse dicitur. Nimis enim
 insidiarum ad capiendas aures adhiberi vide-
 tur, si etiam in dicendo numeri ab oratore
 quærantur. Hoc freti isti, & ipsi infracta
 & amputata loquuntur, & eos vituperant,

qui apta & finita pronuntiant. si inanibus verbis, levibusque sententiis; jure. si probæ res, lecta verba; quid est cur claudere aut insistere orationem malint, quam cum sententia pariter excurrere? Hic enim invidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, sæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, 171 ea fere, quia sunt conclusa, laudantur. Et apud Græcos quidem jam anni prope quadringenti sunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit, vetera contemnti, dicere:

Versibus, quos olim Fauni, vatesque canebant:

mihî de antiquis eodem modo non licebit? præsertim cum dicturus non sim, *Ante hunc...* ut ille; nec quæ sequuntur, *Nos ausi reservare...* Legi enim audivique nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio. Quod qui non possunt, non est eis fatis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipsos laudo, idque merito, quorum se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos vero minime, qui nihil illorum, nisi vitium, sequuntur, cum

a bonis absint longissime. Quod si aures tam ¹⁷²
inhumanas, tamque agrestes habent, ne do-
ctissimorum quidem virorum eos movebit
auctoritas? Omitto Isocratem, discipulosque
ejus, Ephorum & Naucratem; quamquam
orationis faciendæ & ornandæ auctores lo-
cupletissimi, summi ipsi oratores, esse de-
beant. Sed quis omnium doctior, quis acu-
tior, quis in rebus vel inveniendis, vel judi-
candis acrior Aristotele fuit? quis porro Iso-
crati est adversatus impensius? Is igitur ver-
sum in oratione vetat esse, numerum jubet.
Ejus auditor Theodectes, in primis (ut Ari-
stoteles sæpe significat) politus scriptor, at-
que artifex, hoc idem & sentit & præcipit.
Theophrastus vero, iisdem de rebus etiam
accuratius. Quis ergo istos ferat, qui hos
auctores non probent? nisi omnino hæc esse
ab his præcepta nesciant. Quod si ita est; ¹⁷³
nec vero aliter existimo: quid? ipsi suis sen-
sibus non moventur? nihilne eis inane vide-
tur? nihil inconditum, nihil curtum, nihil
claudicans, nihil redundans? In versu qui-
dem theatra tota exclamant, si fuit una syl-
laba brevior, aut longior. Nec vero multi-
tudo pedes novit, nec ullos numeros tenet;
nec illud, quod offendit, aut cur, aut in

quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, judicium ipsa
 52 natura in auribus nostris collocavit. Visne
 174 igitur, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipsi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? an his contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid quæro, velisne: cum litteris tuis, eruditissime scriptis, te id vel maxime velle perspexerim? Primum ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ atque numerosæ.

Nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt, quod verbis solutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret, oratores cum severitate audiri, poëtas autem cum voluptate: tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum jucunditatis causa,
 175 tum ut varietas occurreret fatietati. Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientius versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasymachus; cujus omnia nimis etiam exstant scripta numerosæ. Nam, ut paullo ante dixi, paria pari-

bus adjuncta, & similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ sua sponte, etiam id non agas, cadunt plerumque numerose, Gorgias primus invenit: sed his est usus intemperantius. id autem est genus, ut antedictum est, ex tribus partibus collocationis alterum. Horum uterque Isocratem ætate 176 præcurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Est enim, ut in transferendis faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, & his festivitibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur: quas Isocrates (cum tamen audivisset in Thessalia adolescens senem jam Gorgiam) moderatius temperavit. Quin etiam se ipse tantum, quantum ætate procedebat, (prope enim centum confecit annos,) relaxarat a nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum jam admodum esset senex: in quo dicit sese minus jam servire numeris, quam solitus esset. Ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxerat.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis 53
eos principes, auctoresque, quos diximus, & 177
origo inventa est; causa quærat: quæ sic

- aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, præsertim cum, ut fit, fortuito sæpe aliquid conluse apteque dicerent: quod cum animos hominum, auresque pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde; notandum certe genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mentionem. Itaque & longiora & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper exspectat.
- 178 Mutila sentit quædam, & quasi decurtata; quibus, tamquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatus excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures; quod cum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur poëtica & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium; sic in oratione animadversum est, multo illud quidem serius, sed, eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus conclusionesque verborum.
- 179 Quoniam igitur causam quoque ostendimus; naturam nunc (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non

hujus instituti sermonis est, sed artis intimæ. Quæri enim potest, qui sit orationis numerus, & ubi sit positus, & natus ex quo: & is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. Sed ut in ple- 180
risque rebus, sic in hac, duplex est confiderandi via; quarum altera est longior, brevior altera, eadem etiam planior. Est autem lon- 54
gioris prima illa quæstio, sitne omnino ulla numerosa oratio? (quibusdam enim non videtur; quia nihil insit in ea certi, ut in versibus; & quod ipsi, qui affirmant, eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere.) deinde, si sit numerus in oratione, qualis sit, aut quales; & e poëticisne numeris, an ex alio genere quodam: &, si e poëticis, quis eorum sit, aut qui? (namque aliis unus modo, aliis plures, aliis omnes iidem videntur.) deinde, quicumque sint, 181
sive unus, sive plures; communesne sint omni generi orationis? (quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi;) an dispares numeri cuique orationis generi accommodentur? si communes, qui sint? si dispares, quid interfit, & cur non æque in

- oratione, atque in versu numerus appareat? deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum efficiatur, an etiam vel compositione quadam, vel genere verborum: an sit suum cuiusque; ut numerus intervallis, compositio vocibus, genus ipsum verborum quasi quædam forma & lumen orationis appareat; sitque omnium fons compositio, ex eaque & numerus efficiatur, & ea, quæ dicuntur orationis quasi formæ & lumina, quæ (ut dixi) Græci vocant σχήματα?
- 182 At non est unum, nec idem, quod voce jucundum est, & quod moderatione absolutum, & quod illuminatum genere verborum; quamquam id quidem finitimum est numero, quia per se plerumque perfectum est; compositio autem ab utroque differt, quæ tota
- 55 servit gravitati vocum, aut suavitati. Hæc igitur fere sunt, in quibus rei natura quærenda sit.
- 183 Esse ergo in oratione numerum quendam, non est difficile cognoscere. judicat enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non cognoscere, si, cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura, atque sensu, quem dimensa ratio, docuit, quid acciderit. ita

notatio naturæ & animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior; quamquam etiam a modis quibusdam, cantu remoto, soluta esse videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poëtarum, qui *λυρικοί* a Græcis nominantur; quos cum cantu spoliaveris, nuda pæne remanet oratio. Quorum similia sunt quædam etiam ¹⁸⁴ apud nostros: velut illa in Thyeste,

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute,

& quæ sequuntur: quæ, nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abjecti, ut nonnumquam vix in his numerus & versus intelligi possit: quo est ad inveniendum difficilior in oratione numerus, quam in versibus. Omnino duo ¹⁸⁵ sunt, quæ condiant orationem; verborum, numerorumque jucunditas. In verbis inest quasi materia quædam; in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in rebus, necessitatis inventa antiquiora sunt, quam voluptatis; ita & in hac re accidit, ut multis seculis ante oratio nuda, ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperta, quam ratio numerorum, causa delectationis

186 anrium, excogitata. Itaque & Herodotus,
 & eadem superiorque ætas numero caruit,
 nisi quando temere ac fortuito; & scriptores
 perveteres de numero nihil omnino, de ora-
 tione præcepta multa nobis reliquerant.
 Nam quod & facilius est, & magis necessa-
 56 rium, id semper ante cognoscitur. Itaque
 translata, aut facta, aut juncta verba, facile
 sunt cognita, quia sumebantur e consuetudi-
 ne, quotidianoque sermone. numerus autem
 non domo depromebatur, neque habebat ali-
 quam necessitudinem aut cognationem cum
 oratione. itaque serius aliquanto notatus &
 cognitus, quasi quandam palæstram & ex-
 187 tremam lineamenta orationi attulit. Quod si
 & angusta quædam atque concisa, & alia est
 collatata & diffusa oratio; necesse est id
 non litterarum accidere natura, sed interval-
 lorum longorum & brevium varietate, qui-
 bus implicata atque permista oratio, quoniam
 tum stabilis est, tum volubilis, necesse est
 ejusmodi naturam numeris contineri. Nam
 circuitus ille, quem sæpe jam diximus, inci-
 tator numero ipso fertur & labitur, quoad
 perveniat ad finem, & insistat. Perspicuum
 est igitur, numeris adstrictam orationem esse
 debere, carere versibus.

Sed hi numeri, poëticine sint, an ex alio 188
genere quodam, deinceps est videndum.
Nullus est igitur numerus extra poëticos;
propterea quod definita sunt genera numero-
rum. nam omnis talis est, ut unus sit e tri-
bus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros,
partitur in tria, ut necesse sit, partem pedis
aut æqualem alteri parti, aut altero tanto,
aut sesqui esse majorem. Ita fit æqualis da-
ctylus, duplex jambus, sesqui pæon; qui
pedes in orationem non cadere qui possunt?
quibus ordine locatis, quod efficitur, nume-
rosus sit necesse est. Sed quæritur, quo nu- 189
mero, aut quibus potissimum sit utendum.
Incidere vero omnes in orationem, etiam ex
hoc intelligi potest, quod versus sæpe in ora-
tione per imprudentiam dicimus; (quod ve-
hementer est vitiosum: sed non attendimus,
neque exaudimus nosmet ipsos:)* senarios
vero, & Hipponacteos effugere vix possumus.
Magnam enim partem ex jambis nostra con-
stat oratio: sed tamen eos versus facile
agnoscit auditor. sunt enim usitatissimi. In-
culcamus autem per imprudentiam sæpe et-
iam minus usitados, sed tamen versus; vi-
tiosum genus, & longa animi provisione fu-
giendum. Elegit ex multis Isocratis libris 190

triginta fortasse versus Hieronymus, peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapæsta; quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose, prima enim syllaba demta in primo verbo sententiæ, postremum ad verbum primam rursus syllabam adjunxit insequentis. Ita factus est anapæstus is, qui Aristophaneus nominatur. quod ne accidat, observari neque potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit, (ut a me animadversum est studiose inquirente in eum,) immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eosdemque esse oratorios, qui sint poëtici.

⁵⁷₂₉₁ Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam numeri, videndum sit. sunt enim qui jambicum putent, quod sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis; quod ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, pæona sequitur, aut dactylum; fugit autem spondeum, & trochæum. Quod enim pæon

habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate & celeritate syllabarum labi putat verba proclivius; contraque accidere in spondeo & trochæo, quod alter longis constaret, alter e brevibus fieret; alteram nimis incitatum, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed & illi priores errant, ¹⁹² & Ephorus in culpa est. nam & qui pæona prætereunt, non vident mollissimum a sese numerum, eundemque amplissimum præteriri. Quod longe Aristoteli videtur secus, qui judicat, heroum numerum grandiolem, quam desideret soluta oratio; jambum autem nimis e vulgari esse sermone. Ita neque humilem, nec abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad majorem admirationem possit traducere. Trochæum autem, qui est eo- ¹⁹³ dem spatio, quo choreus, cordacem appellat, quia contractio & brevitatis dignitatem non habeat. Ita pæona probat, eoque ait uti omnes, sed ipsos non sentire, cum utantur: esse autem tertium ac medium inter illos; sed ita factos eos pedes esse, ut in eis singulis modus insit aut sesquipleus, aut duplex, aut par. Itaque illi, de quibus ante dixi,

tantummodo commoditatis habuerunt ratio-
 194 nem, nullam dignitatis. Jambus enim &
 dactylus in versum cadunt maxime. itaque
 ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt
 evitandi continuati pedes. Aliud enim quid-
 dam est oratio, nec quidquam inimicius, quam
 illa versibus. Pæon autem minime est aptus
 ad versum: quo libentius eum recepit oratio.
 Ephorus vero ne spondeum quidem, quem
 fugit, intelligit esse æqualem dactylo, quem
 probat. syllabis enim metiendos pedes, non
 intervallis, existimat; quod idem facit in tro-
 chæo, qui temporibus & intervallis est par
 jambo: sed eo vitiosus in oratione, si ponatur
 extremus, quod verba melius in syllabas
 longiores cadunt. Atque hæc, quæ sunt
 apud Aristotelem, eadem a Theophrasto Theo-
 195 dectæque de pæone dicuntur. Ego autem
 sentio, omnes in oratione esse quasi permi-
 stos & confusos pedes: nec enim effugere
 possemus animadversionem, si semper iisdem
 uteremur; quia neque numerosa esse, ut poë-
 ma, neque extra numerum, ut sermo vulgi,
 esse debet oratio. Alterum nimis est vinctum,
 ut de industria factum appareat; alterum ni-
 mis dissolutum, ut pervagatum ac vulgare
 videatur: ut ab altero non delectere, alterum

oderis. Sit igitur (ut supra dixi) permixta 196
& temperata numeris, nec dissoluta, nec tota
numerosa, pæone maxime (quoniam optimus
auctor ita censet), sed reliquis etiam nume-
ris, quos ille præterit, temperata.

Quos autem numeros, cum quibus, tam- 58
quam purpuram, misceri oporteat, nunc di-
cendum est, atque etiam quibus orationis
generibus sint quique accommodatissimi. Jam-
bus enim frequentissimus est in iis, quæ de-
missio atque humili sermone dicuntur. Pæon 197
autem in amplioribus: in utroque dactylus.
ita in varia & perpetua oratione hi sunt in-
ter se miscendi & temperandi. sic minime
animadvertetur delectationis aucupium, &
quadrandæ orationis industria; quæ latebit
eo magis, si & verborum & sententiarum
ponderibus utemur. Nam qui audiunt, hæc
duo animadvertunt, & jucunda sibi censent,
verba dico & sententias; eaque dum animis
attentis admirantes excipiunt, fugit eos &
prætervolat numerus; qui tamen si abesset,
illa ipsa delectarent. Nec vero nimius is 198
cursus est [numerorum], orationis dico (nam
est longe aliter in versibus), nihil ut fiat ex-
tra modum: nam id quidem esset poëma:
sed omnis, nec claudicans, nec quasi flu-

Etuens, & æqualiter constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod totum constet e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius est oratione uti, quam versibus; quod illis certa quædam & definita lex est, quam sequi sit necesse; in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi, sed universa comprehensio & species orationis clausa & terminata est; quod voluptate aurium judicatur.

59 Solet autem quæri, totone in ambitu verborum numeri tenendi sint, an in primis partibus, atque in extremis. Plerique enim censent cadere tantum numerose oportere, terminarique sententiam. Est autem, ut id maxime deceat, non id solum. ponendus est enim ille ambitus, non abjiciendus. Quare cum aures extremum semper expectent, in eoque acquiescant, id vacare numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen a principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota a capite ita fluere, ut ad extremum
200 veniens ipsa consistat. Id autem bona disciplina

plina exercitatis, qui & multa scripserint, & quæcumque etiam sine scripto dicerent, similia scriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt; quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat: quorum descriptus ordo alias alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima & media verba spectare debent ad ultimum. Interdum enim cursus est in oratione incita- 201
tior, interdum moderata ingressio; ut jam a principio videndum sit, quemadmodum velis venire ad extremum. nec in numeris magis, quam in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus, quæ poëtæ, effugimus tamen in oratione poëmatis similitudinem. Est enim in utroque & materia & tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione verborum. Ternæ autem sunt utriusque par- 60
tes verborum: translatum, novum, priscum. nam de propriis nihil hoc loco dicimus. Col- 202
locationis autem, eæ, quas diximus, compositio, concinnitas, numerus; sed in utroque frequentiores sunt, & liberiores poëtæ. Nam & transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius; & priscis libentius utuntur,

& liberius novis. quod idem fit in numeris; in quibus quasi necessitati parere coguntur. sed tamen hæc nec nimis esse diversa, neque ullo modo conjuncta intelligi licet. Ita fit, ut non item in oratione, ut in versu, numerus existet; idque, quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnumquam, aut concinnitate, aut constructione verborum. Ita, si numerus orationis quæritur qui fit; omnis est: sed alius alio melior atque aptior: si locus; in omni parte verborum: si, unde ortus fit; ex aurium voluptate: si componendorum ratio; dicetur alio loco, quia pertinet ad usum: quæ pars quarta & extrema nobis in dividendo fuit: si, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem: si, quando; semper: si, quo loco; in tota continuatione verborum: si, quæ res efficiat voluptatem; eadem, quæ in versibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt.

61 Satis multa de natura: sequitur usus, de quo est accuratius disputandum. In quo quæsitum est, in totone circuitu illo orationis, quem Græci *περίοδον*, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dici-

mus; an in principiis solum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus fit? deinde, quum aliud videatur esse numerus, aliud numerosum; quid interfit? tum autem, 205 in omnibusne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breviores, alias longiores: idque quando, aut cur, quibusque partibus; pluribusne, an singulis; imparibus, an æqualibus; & quando aut istis, aut illis sit utendum; quæque inter se aptissime collocentur, & quomodo? an omnino nulla sit in eo genere distinctio; quodque ad rem maxime pertinet, qua ratione numerosa fiat oratio? Explicandum etiam est, unde 206 orta sit forma verborum; dicendumque, quantos circuitus facere deceat: deque eorum particulis, & tamquam incisionibus differendum est, quærendumque, utrum una species & longitudo sit earum, anne plures; &, si plures, quo loco, aut quando, quoque genere uti oporteat? postremo totius generis utilitas explicanda est, quæ quidem patet latius. non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur. Ac licet non ad 207 singulas res respondentem de universo genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse videatur. Remotis igitur reliquis gene-

ribus unum selegimus, hoc, quod in causis foroque versatur, de quo diceremus.

Ergo in aliis, id est, in historia, & in eo, quod appellamus *ἐπιδεικτικόν*, placet omnia dici Isocrateo Theopompeoque more, illa circumscriptione ambituque, ut tamquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insinat in
 208 singulis perfectis absolutisque sententiis. Itaque posteaquam est nata hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, si ita licet dicere; nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis ejus, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a judiciis forensique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque sententias. Nam cum is est auditor, qui non vereatur, ne compositæ orationis insidiis sua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium
 62 servienti. Genus autem hoc orationis neque
 209 totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed, quoniam adhibenda nonnum-

quam est, primum videndum est, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut nos in accusationis secundo de Siciliae laude diximus; ut in senatu, de consulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto accusationis, de Ennensi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose & volubiler oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissime sumus; quod plurimis locis perorationes nostræ, voluisse nos, atque animo contendisse, declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut infidietur & observet; sed jam favet, processumque vult, dicendique vim admirans, non inquit, quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cum sis his locis usus, quibus ostendit licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci *νόματα* & *νώλεσ*

nominent, nos non recte incisa & membra dicamus. Neque enim esse possunt, rebus ignotis, nota nomina; sed cum verba, aut suavitatis, aut inopiæ causa, transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit, quod, propter rerum ignorationem ipsarum, nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut a simili mutuari.

63
212 Quo autem pacto deceat incise membra-
timve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutantur comprehensiones conclusionesque, dicendum est. Fluit omnino numerus a primo tum incitatus brevitate pedum, tum proceritate tardius. cursum contentiones magis requirunt; expositiones rerum, tarditatem. Infinitum autem ambitus modis pluribus, e quibus unum est secuta Asia maxime, qui dichoreus vocatur, quum duo extremi chorei sunt, id est, e singulis longis & brevibus: explanandum est enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur voca-
213 bulis. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclare: quo etiam satietas formidanda est

magis. Me stante C. Carbo, C. F. tribunus plebis, in concione dixit his verbis, *O Marce Druse, patrem appello. Hæc quidem duobus pedibus incisum: dein membratim, Tu dicere solebas, sacram esse rempublicam.* Hæc ²¹⁴ item membra ternis. Post ambitus, *Quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei poenas persolutas.* dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa sit, an brevis. deinde, *Patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit.* Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effecerit? verborum ordinem immuta; fac sic, *Comprobavit filii temeritas: jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevibus, & longa est: quem Aristoteles ut optimum probat; a quo dissentio.* At eadem verba, eadem sententia. ²¹⁵ animo istuc satis est, auribus non satis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoscitur; deinde fatiat; postea cognita facilitate contemnitur. Sed sunt ⁶⁴ clausulæ plures, quæ numerose & jucunde cadant. nam & creticus, qui est e longa, & brevi, & longa, & ejus æqualis pæon, qui spatio par est, syllaba longior; quam commodissime putatur in solutam orationem illi-

gari, cum sit duplex. nam aut e longa, & tribus brevibus, qui numerus in primo viget, jacet in extremo; aut e totidem brevibus, & longa, in quem optime cadere censent veteres: ego non plane rejicio, sed alios

216 antepono. Ne spondeus quidem funditus est repudiandus. etsi, quod est e longis duabus, hebetior videtur & tardior; habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in incisionibus vero multo magis, & in membris. paucitatem enim pedum gravitatis suæ tarditate compensat. Sed hos cum in clausulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo. adjungo (quod minimum fit) proximum superiorem, sæpe etiam

217 tertium. Ne jambus quidem, qui est e brevi & longa, aut par choreo, qui habet tres breves, sed spatio par, non syllabis; aut etiam dactylus, qui est e longa, & duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus. numquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus,

an creticus; quia postrema syllaba, brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Quare 218 etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum; quoniam nihil ad rem est, postrema an longa sit. Jam pæon, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus a quibusdam, non pes habetur. Est quidem, ut inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam cadenti; quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochmius autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut est hoc, *Anicos tenes*, quovis loco aptus est, dum semel ponatur; iteratus, aut continuatus, numerum apertum & nimis insignem facit. His igitur tot commutationibus, tamque va- 65 riiis si utemur; nec deprehendetur manifesto, 219 quid a nobis de industria fiat, & occurratur fatietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed & compositione fit, & genere (quod ante dictum est) concinnitatis; compositione potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quæsitus, sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum, *Nam ubi tubido dominatur, innocentiae leve*

praesidium est. Ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. Itaque si quæ veteres illi (Herodotum dico, & Thucydidem, totamque eam ætatem) apte numeroſeque dixerunt; ea non numero quæſito, ſed verborum collocatione ceciderunt.

220 Formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. Nam cum aut par pari referatur, aut contrarium contrario opponitur, aut, quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur; quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numeroſe cadat. quo de genere cum exemplis ſupra diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo deſinendi. nec tamen hæc ita ſunt arcta & adſtrieta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum intereſt, utrum numeroſa ſit, id eſt, ſimilis numerorum, an plane e numeris conſtet oratio. alterum ſi fit, intolerabile vitium eſt; alterum niſi fit, diſſipata, & inculta, & fluens eſt oratio.

66 Sed quoniam non modo non frequenter,
221 verum etiam raro in veris cauſis, aut forenſibus, circumſcripte numeroſeque dicendum eſt; ſequi videtur, ut videamus, quæ ſint illa, quæ ſupra dixi incifa, quæ membra.

Hæc enim in veris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus & plena comprehensio e quatuor fere partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quam satis sit, neque longior. quamquam utrumque nonnumquam, vel potius sæpe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne brevitatis defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio. E quatuor ²²² igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit, constat fere plena comprehensio. His igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu conjungimus. Sin membratim volumus dicere, insistimus; idque cum opus est, ab isto cursu invidioso facile nos & sæpe disjungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi, *Missos faciant patronos: ipsi prodeant.* Nisi intervallo dixisset, - - *ipsi prodeant,* - - sensisset profecto effugisse senarium; omnino melius caderet, *prodeant ipsi.* Sed de genere nunc disputo. ²²³ *Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur*

de perfugis nostris copias comparant contra nos? Prima sunt illa duo, quæ κόμματα Græci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium, μέλον illi, nos membrum. Sequitur non longa. ex duobus enim versibus, id est, membris, perfecta comprehensio est, & in spondeos cadit. & Crassus quidem sic plerumque dicebat; idque ipse genus dicendi

67 maxime probo. Sed quæ incisim aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere debent; ut est apud me: *Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas.*

224 Hæc incise dicta sunt quatuor. At membratim, quæ sequuntur, duo, *Incurristi amens in columnas: in alienos insanus insanisti.* Deinde omnia, tamquam crepidine quadam, comprehensione longiore sustinentur, *Depressam, coecam, jacentem domum pluris, quam te, & quam fortunas tuas aestimasti.* dichoreo finitur. At dispondeo proximum illud. nam in iis, quibus, ut pugiunculis, uti oportet, brevitatis facit ipsa liberiores pedes. Sæpe enim singulis utendum est, plerumque binis, (& utrisque addi pedis pars

225 potest,) non fere ternis amplius. Incisim autem & membratim tracta oratio in veris causis plurimum valet, maximeque his locis,

cum aut arguas, aut refellas; ut nostra in
 Corneliانا secunda, *O callidos homines, a
 rem excogitatam, o ingenia metuenda!* Mem-
 bratim adhuc: deinde cæsim diximus. Rur-
 sus membratim, *Testes dare volumus.* Ex-
 tremā sequitur comprehensio, sed ex duobus
 membris, qua non potest esse brevior, *Quem,
 quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos?*
 nec ullum genus est dicendi aut melius, aut 226
 fortius, quam binis aut ternis ferire verbis,
 nonnumquam singulis, paulo alias pluribus;
 inter quæ variis clausulis interponit se raro
 numerosa comprehensio; quam perverse fu-
 giens Hegesias, dum ille quoque imitari Ly-
 siam vult, alterum pæne Demosthenem, sal-
 tat, incidens particulas. Et is quidem non
 minus sententiis peccat, quam verbis; ut
 non quærat, quem appellet ineptum, qui il-
 lum cognoverit. Sed ego illa Crassi, & nos-
 tra posui, ut, qui vellet, auribus ipsis, quid
 numerosum etiam in minimis particulis ora-
 tionis esset, judicaret. Et, quoniam plura 68
 de numerosa oratione diximus, quam quis-
 quam ante nos, nunc de ejus generis utili-
 tate dicemus.

Nihil enim est aliud, Brute, (quod qui- 227
 dem tu minime omnium ignoras) pulcre &

oratorie dicere, nisi optimis sententiis verbisque lectissimis dicere. Et nec sententia ulla est, quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita, atque absolute; nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum; & horum utrumque numerus illustrat. Numerus autem (sæpe enim hoc testandum est) non modo non poëtice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium dissimillimus: (non quin iidem sint numeri non modo oratorum, & poëtarum, verum omnino loquentium, denique etiam sonantium omnium, quæ metiri auribus possumus:) sed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiatur, aut orationis, aut poëmatis simile videatur. Hanc igitur five compositionem, five perfectionem, five numerum vocari placet, & adhibere necesse est, si ornate velis dicere, non solum (quod ait Aristoteles & Theophrastus) ne infinite feratur, ut flumen, oratio, quæ non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, sed numero coacta debet insistere; verum etiam, quod multo majorem habent apta vim, quam soluta. Ut enim athletas, nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæ-

stram quandam; ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad adspectum etiam sit venustum: sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuit apta; nec satis recte declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit. Itaque, qualis ²²⁹ eorum motus, quos ἀπαλάισσις Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias: tantumque abest, ut, quod ii, qui hoc aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non sunt affecuti, solent dicere, enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec vis esse possit. Sed magnam exercitationem res flagitat, ne ⁶⁹ quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus; ne aut verba trajiciamus aperte, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: quod se L. Cœlius Antipater, ²³⁰ in procœmio belli Punici, nisi necessario, facturum negat. O virum simplicem, qui nos nihil celet; sapientem, qui serviendum necessitati putet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo, atque in dicendo necessitatis excusatio non probatur; nihil est enim necesse; & si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc a Lælio, ad quem scripsit, cui se purgat,

veniam petit, & utitur ea traiectione verborum, & nihilo tamen aptius explet, concluditque sententias. Apud alios autem, & Asiaticos maxime, numero servientes, inculcata reperias inania quædam verba, quasi complementa numerorum. Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis, concidendisque numeris in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum ²³¹ millimum. Tertium est, in quo fuerunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles, & Meneclis, minime mea sententia contemnendi. Etsi enim a forma veritatis & ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate, vel copia. Sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludebantur uno modo. Quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur, neque inferciens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens, concidat delumbetque sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum; is omnia fere vitia vitaverit. Nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicua vitia ⁷⁰ contraria. Quantum autem sit apte dicere, ²³² experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam

structam collocationem dissolvas permutatione verborum: (corrumpatur enim tota res, ut & hæc nostra in Corneliana, & deinceps omnia: *Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Laelios multi venalitiæ, mercatoresque superarunt. Immuta paulum, ut sit, multi superarunt mercatores venalitiæque; perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut caelatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos Maximosque multi eunuchi e Syria Aegyptoque vicerunt. Verba permuta sic, ut sit, Vicerunt eunuchi e Syria Aegyptoque. Adde tertium: Neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paullum & L. Mummius, qui rebus his urbem Italiamque omnem referferunt, ab aliquo video perfacile Deliaci aut Syro potuisse superari. Fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaci. Videtne, ut ordine verborum paulum commutato, iisdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta?) aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque, ordine verborum paulum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerint antea diffuens ac solutum. Age, sume de Gracchi apud cen.*

sores illud, *Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet.* Quanto aptius, si ita dixisset, *quin ejusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare?* Hoc modo dicere nemo unquam noluit; nemoque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Ita facti sunt repente Attici. Quasi vero Trallianus fuerit Demosthenes: cujus non tam vibrarent fulmina illa, nisi

71 numeris contorta ferrentur. Sed si quos magis delectant soluta, sequantur ea sane, modo sic, ut quis Phidiæ clypeum dissolverit, collocationis universam speciem sustulerit, non singulorum operum venustatem: ut in Thucydide, orbem modo orationis desidero, ornamenta comparent.

235 Isti autem cum dissolvunt orationem, in qua nec res, nec verbum ullum est, nisi abjectum; non clypeum, sed, ut in proverbio est (etsi humiliter dictum est, tamen consimile est) scopas [ut ita dicam] mihi videntur dissolvere. Atque, ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempsisse videantur, aut scribant aliquid vel Isocrateo more, vel quo Aeschines, aut Demosthenes utitur; tum illos existimabo non desperatione reformidavisse genus hoc, sed iudicio re-

fugisse; aut reperiant, ipsa eadem conditio-
 ne qui uti velit, ut aut dicat, aut scribat,
 utra volet lingua, eo genere, quo illi volunt.
 Facilius est enim apta dissolvere, quam diffi-
 pata connectere. Res autem se sic habet, 236
 (ut brevissime dicam quod sentio,) compositæ,
 & apte, sine sententiis dicere, insania est;
 sententiose autem sine verborum & ordine &
 modo, infantia; sed ejusmodi tamen infan-
 tia, ut ea qui utantur, non stulti homines
 haberi possint, etiam plerumque prudentes;
 quo qui est contentus, utatur. Eloquentes
 vero, qui non approbationes solum, sed ad-
 mirationes, clamores, plausus, si liceat, mo-
 vere debet, omnibus oportet ita rebus excel-
 lat, ut ei turpe sit, quidquam aut spectari,
 aut audiri libentius.

Habes meum de oratore, Brute, judi- 237
 cium: quod aut sequere, si probaveris; aut
 tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. in
 quo neque pugnabo tecum, neque hoc
 meum, de quo tantopere hoc libro asseve-
 ravi, umquam affirmabo esse verius, quam
 tuum. Potest enim non solum aliud mihi,
 ac tibi, sed mihi ipsi aliud alias videri; nec
 in hac modo re, quæ ad vulgi assensum spe-
 ctat, & ad aurium voluptatem; quæ duo

sunt ad judicandum novissima: sed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inveniri firmiter, quod tenerem, aut quo judicium meum dirigerem, quam id, quodcumque mihi quam simillimum veri videretur, cum
238 ipsum illud verum in occulto lateret. Tu autem velim, si tibi ea, quæ disputata sunt, minus probabuntur, ut aut majus opus institutum putes, quam effici potuerit, aut, dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam suscepisse.

